

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöö korralduse osakond

Kati Lindt

**LASTE JA VANEMATE VAHELISED SUHTED  
VANEMATE LAHUTUSJÄRGSSEL PERIOODIL 6 - 12  
AASTASTE LASTE NÄITEL**

Juhendaja: dotsent Tiiu Kamdron

Lõputöö

Pärnu 2014

## SISUKORD

|   |    |
|---|----|
| SISSEJUHATUS .....  | 3  |
| 1. LAPSE HEAOLU MÕJUTAVAD TEGURID .....   | 6  |
| 1.1 Laps perekonnas: lapse õigused ja kohustused.....   | 6  |
| 1.2. Lapse huvide ja õiguste esindamine .....   | 8  |
| 1.3 Lapse heaolu.....   | 9  |
| 1.4. Kodu kui lapse arengukeskkond .....  | 10 |
| 1.5. Lahutus ja lahkuminek ning selle mõju lapsele.....   | 11 |
| 1.6. Lapse areng vanemate lahkumineku ajal .....  | 14 |
| 2. VANEMATE HOOLDUSÕIGUS.....   | 17 |
| 2.1. Lapsevanema õigused ja kohustused.....   | 17 |
| 2.2. Hooldusõiguse jagamine, muutmine ja piiramine.....   | 18 |
| 2.3. Lastekaitsetöötaja osa vanematevahelises vaidlustes.....   | 20 |
| 3.UURIMUS LASTE JA VANEMATE VAHELISTEST SUHETEST LAHUTUSJÄRGSEL PERIOODIL 6 - 12 AASTASTE LASTE NÄITEL..... | 23 |
| 3.1 Uurimuse metoodika .....  | 23 |
| 3.2 Uurimuse valim ja protseduur .....  | 26 |
| 3.3. Uurimuse tulemused .....   | 27 |
| 3.3.1 Laste intervjuude tulemused.....  | 28 |
| 3.3.2 Laste joonistuste analüüsi tulemused .....  | 35 |
| 3.3.3 Sotsiaalametnike intervjuude tulemused .....  | 37 |
| 3.4 Järeldused ja ettepanekud .....   | 39 |
| KOKKUVÕTE.....  | 41 |
| VIIDATUD ALLIKAD .....  | 43 |
| LISAD .....   | 48 |
| Lisa 1. Intervjuu lapsega .....   | 48 |
| Lisa 2. Küsimustik sotsiaalametnikele .....   | 49 |
| SUMMARY .....   | 50 |

## SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö aineks on ülevaate saamine lapsega toimunud vanemate lahus elamise korral. Teema on aktuaalne, kuna vanemate lahus elamine on üheks oluliseks lapse heaolu mõjutavaks riskiteguriks.

Uurimused on näidanud, selleks, et vanemate ja lapse vahel kujuneks välja emotsionaalne side, on vaja regulaarset suhtlemist. Mitte keegi ei saa asendada vanemate (eriti isa) positiivset mõju lapse tunnetuslikule, käitumuslikule, psühholoogilisele arengule.

Iga kooselu lagunemine on keeruline kõikidele osapooltele. Selle mõju võib olla erinev ja tuleneda erinevatest teguritest (milline on lapse vanus vanemate lahkumineku ajal, kuidas toimus lahkuminek – kas rahumeelselt või mitte, milline oli vanemate läbisaamine varem ja milliseks kujunes pärast) (Huul 2013).

Töö eesmärgiks on ülevaate saamine lapsega toimunud vanemate lahutuse järgsel (lahkuelamise) perioodil.

Eesmärgist tulenevateks ülesanneteks on:

1. tutvumine teemast lähtuva kirjandusega
2. uurimismeetodi väljatöötamine
3. uurimuse läbiviimine
4. uurimustulemuste analüüsimine ning järelduste ja ettepanekute tegemine

Peamised uurimisküsimused on alljärgnevad.

Missugused on lapse suhted vanematega lahkumineku perioodil?

Kas lapsel on tekkinud meeleoluhäired?

Kas esineb tagasilööke õppetöös?

Kas on märgata suhtlemisraskusi eakaaslaste ja sõpradega?

Uurimise läbiviimiseks kasutab autor kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmete kvalitatiivse kogumisel ja analüüsi juures omavad suurt tähtsust nii lastega ja sotsiaalametnikega läbiviidavaid intervjuud kui ka visuaalsed materjalid (laste joonistused). Andmete analüüsi juures on oluline andmete dokumenteerimine (intervjuu muutmine tekstiks) ja teksti kodeerimine (igale infoühikule antakse märksõna).

Töö teoreetilises osas annab autor ülevaate lapse õigustest ja kohustustest, lapse heaolu teoreetilistest põhimõtetest, lapse arengust ja probleemidest, mida tekitab vanemate lahusus või ühe vanema perest lahkukolimine.

Esimeses peatükis keskendub autor teoreetilise ülevaate andmisele lapse huvide ja õiguste, kohustuste esindamisele, lapse heaolule, lahkumineku/lahuselamise mõjule, lapse arengule vanemate lahkumineku korral.

Teises peatükis keskendub autor vanemate hooldusõiguse olemusele ning lastekaitsetöötaja osale vanematevahelistes vaidlustes.

Kolmandas peatükis tutvustab autor uurimisprobleemi asetust, aineastiku kogumist ja analüüsi meetodeid. Antakse ülevaade uurimuse läbiviimisest ning valimi moodustamisest. Ülevaade antakse ka uurimuse tähtsamatest tulemustest.

Töös kasutatud peamised mõisted on alljärgnevad:

**LAPS** – iga alla 18 aasta vanune inimene, kellel on õigused ja kohustused (Lastekaitseadus RT 1992, 28, 370).

**VANEMAD** – vanemate ja laste vastastikused õigused ja kohustused tulenevad laste põlvnemisest, lapse ema on naine, kes on lapse sünnitanud ning lapse isa on mees, kes on lapse eostanud (Perekonnaseadus RT 2009, 60, 395).

LAPSE HEAOLU – on üldine heaoluseisund, mis on mitmedimensiooniline, hõlmates keskkonda, majandust ja sotsiaalelu, selle alla koonduvad materiaalsed, elukvaliteedi ning jätkusuutlikkuse näitajad. Võimaldab elada emotsionaalselt tervet ja vaimset elu vastavalt oma eelistustele ilma eluks vajaliku pärast muret tundma (Kraav 2013: 8).

HOOLDUSÕIGUS – vanema kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest ja vara eest ning otsustada lapsega seotud asju (Perekonnaseadus RT 2009, 60, 395).

LASTEKAITSE – lastekaitse moodustab osa laste ja kuni 18- aastaste noorte riiklikust hoolekandest, mille eesmärgiks on lapsele turvalise ja vaimse, kehalise ja sotsiaalse keskkonna loomine (Lastekaitse Liit)

TSIVIILKOHTUMENETLUS – tsiviilkohtumenetluses vaadatakse läbi eraõigussuhetest tulenev kohtuasi (Tsiviilseadustik RT I 2002, 35, 216)

Töö autor avaldab tänu kõikidele, kes aitasid kaasa töö valmimisele, eriti oma juhendajale Tiiu Kamdronile.

# **1. LAPSE HEAOLU MÕJUTAVAD TEGURID**

Töö eesmärkidest lähtuvalt keskendub autor järgmistele teoreetilistele seisukohtadele: lapse õigused, lapse heaolu, vanemate hooldusõigus, lastekaitsetöötaja osa elatusraha ja hooldusõiguste vaidlustes, psühholoogilise nõustamise vajadus, stress.

## **1.1 Laps perekonnas: lapse õigused ja kohustused**

Perekond on olemuselt inimestevaheline liit, kokkulepe elada koos, kas siis ametlikult registreerituna, lihtsalt kooseluna, seotuna sugulusega või lapsendatuna. See on kooslus, mis on aluse saanud vabast tahtest ja püsib koos hoolivuse ja armastuse pinnal. Lapse jaoks on perekond alustala, stardijoon alustamaks elumaratoni. On väga oluline, et lapse areng toimuks rahulikus ja arendavas keskkonnas. Selleks peavad vanemate või siis perekonda kuuluvate inimeste omavahelised suhted olema hoolivad ja teisi arvestavad. Perekond peab andma lapsele kasvamiseks turvatunde, õpetama vajalikke oskusi ja väärtusi. Üheks väärtuste edasiandmise võimaluseks on traditsioonide järgimine, mitte valikuteta, vaid just nende traditsioonide järgimine, mis on sellele perele oluliseks ja kokkuliitvaks jõuks (Hiemäe, Kivisaar 2001: 163).

ÜRO Lapse Õiguste Konventsioonis mõistetakse lapse all kuni 18- aastast inimest, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks (Lapse õiguste konventsioon RT II 1996,16). Lapse õiguste konventsioon võeti ÜRO peaassamblee resolutsiooniga nr 44/25 ühehäälselt vastu 20. november (Verhellen 2000:8). ÜRO lapse õiguste konventsioon on lepinguks laste ja täiskasvanute ning laste ja valitsuse vahel (Lastekaitse kontseptsioon 2004:3)

Lapse õiguste konventsioon (Riigi Teataja akt/24016) toob välja neli üldpõhimõtet: ebavõrdse kohtlemise keeld, lapse huvide esikohale seadmine, lapse ellujäämise ja

arengu tagamine ning lapse seisukohtadega arvestamine. Need neli moodustavad konventsiooni põhialused ja lapsesõbraliku ühiskonna standardi, mille järgimise korral saab iga laps areneda harmooniliselt ja realiseerida kõiki oma võimeid (Riigi Teataja akt/24016).

1. **Ebavõrdse kohtlemise keeld.** Kõigil lastel on ühesugused õigused. Last ei tohi teistest lastest halvemini kohelda soo, päritolu, rahvuse, rassi, tervisliku seisundi või muu põhjuse tõttu.
2. **Lapse huvide esikohale seadmine.** Lapse õiguste konventsiooni üks peamistest põhimõtetest on seada last puudutavates otsustes alati esikohale lapse huvid. Lapsesõbraliku ühiskonna kindlustamiseks peavad seadusandja, valitsus, ettevõtjad, ühingud ja ühiskonna liikmed hindama otsuste ning tegevuste mõju lastele. Otsuseid vastu võttes ja tegevusi planeerides tuleb alati arvestada lapse huvidega. Lapse huvide esikohale seadmine tähendab muuhulgas lapse ärakuulamist ja lapse arvamusega arvestamist.
3. **Ellujäämise ja arengu tagamine.** Igal lapsel on õigus elule ja arengule. Vanematel on esmane kohustus teha kõik endast olenev, et luua lapsele kasvukeskkond, mis võimaldab tal areneda ning andeid ja võimeid realiseerida. Riik peab seejuures pakkuma vanematele igakülgset abi, tuge ja nõustamist. Kui vanematel ei ole riigi igakülgsest kaasabist hoolimata võimalik lastele vajalikke arengutingimusi tagada, peab riik selle kohustuse vanematelt üle võtma.
4. **Lapse seisukohtade ärakuulamine.** Last puudutavates küsimustes, tuleb lapse arvamus ära kuulata ja seda arvesse võtta. Antud põhimõtet peab rakendama kõikides lapse elu tahkudes.

Lapse õigused on inimõigused. Need on õigused, mis kehtivad kõigile sõltumata vanusest, soost, rahvusest või muudest tunnustest. Seega, lapsel on paljuski needsamad õigused, mis on täiskasvanutel. Kui räägime lapse õigustest, mõtleme lapse inimõigusi. Erinevas vanuses ja erinevast soost lastel on erinevad huvid ning vajadused. Erinevustest hoolimata on nende õigused ühesugused. Kõigil neil on õigus võrdsele kohtlemisele. Lisaks õigustele on lastel ka kohustused, samuti nagu täiskasvanud ühiskonna liikmetelgi. Lapse õigus lõpeb seal, kus algab teise lapse või täiskasvanu õigus. See tähendab, et õigustel on piirid ja laps peab oma õiguste teostamisel arvestama

teiste laste ning täiskasvanute õigustega. Õigused ja kohustused käivad käsikäes. Lapsel on õigus haridusele, kuid samal ajal on tal kohustus koolis käia. Lapsel on õigus tervise kaitsele, kuid tal on kohustus oma tervist hoida. Lapsel on sõnavabadus, kuid sõnavabaduse teostamisel tuleb tal austada teiste laste ja täiskasvanute õigusi, eelkõige õigust au ning väärkuse kaitsele (Lapse õigused 2014).

## **1.2. Lapse huvide ja õiguste esindamine**

Vanemate ja laste õigussuhted määratakse selle riigi seadustega, mille territooriumil asub nende ühine elukoht. Kui üks vanem ja lapsed elavad teisest vanemast eraldi, määratakse nende õigussuhted selle riigi seadusega, mille kodanik laps on (Korp, Rääk 2004:48).

Lapse õiguste konventsioonil tuginev Eesti Vabariigi lastekaitse seadus sätestab lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, vabadused ja kohustused ning on omakorda aluseks muudele lastekaitsealastele dokumentidele. Lastekaitse seadus peab lapseks kuni 18-aastaseid inimesi. (Rääk 2003:7)

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2007 artikkel 24) sätestab laste õiguse vabalt väljendada oma seisukohti ning kohustuse nendega lapsega seotud küsimustes arvestada vastavalt lapse vanusele ja küpsusele, seada esikohale lapse huvid kõigis lastega seotud avalik-õiguslike asutuste ja eraõiguslike institutsioonide toimingutes ning iga lapse õiguse säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt oma mõlema vanemaga, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega.

Eesti Vabariigi Lastekaitse seaduse (RT 1992,28,370) järgi on lastekaitse põhimõtteks alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid ning igat last tuleb alati kohelda nagu isiksust, tema omapära, iga ja sugu arvestavalt. Lapsel, kes on lahutatud ühest või mõlemast vanemast on õigus säilitada isiklikud suhted ja kontaktid mõlema vanemaga ja lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see kahjustab last.

Perekonnaseadus (RT I 2009, 60, 395) sätestab lapse õiguse isiklikult suhelda mõlema vanemaga ning mõlema vanema kohustuse ja õiguse suhelda lapsega isiklikult, kusjuures vanem peab hoiduma tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvatamist. Kohus võib määrata, et laps suhtleb vanemaga või



muu isikuga sobiva kolmanda isiku juuresolekul. Vastavalt perekonnaseadusele teeb kohus lapsesse puuduvaid asju läbi vaadates esmajoones lapse huvidest lähtuva lahendi, arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi. Vanemate ühist hooldusõigust ei lõpetata, kui vähemalt 14-aastane laps vaidleb hooldusõiguse üleandmisele vastu või ühise hooldusõiguse lõpetamine ei ole kooskõlas lapse huvidega. Ühise hooldusõiguse lõpetamise korral lähtub kohus hooldusõiguse ühele vanemale andmise otsustamisel eeskätt lapse huvidest, arvestades muuhulgas kummagi vanema vaimset ja majanduslikku valmisolekut last kasvatada, hingelist seotust lapsega ja senist pühendumist lapse eest hoolitsemisele ning lapse tulevase elamistingimusi.

### **1.3 Lapse heaolu**

Eestis on mõistet „heaoluriik“ vähe kasutatud ja pole ka suudetud välja töötada Eesti kui heaoluriigi mudelit. Eesti ei kuulu heaoluriikide hulka. Ühiskonnas valitsev ebakindlus mõjutab perekonda ja lapse ning pere heaolu. Üha enam inimesi elab üksikuna, kasvanud on üksikvanemaga perede arv ja abieluväliste sündide osakaal. Seetõttu võivad perekonna funktsioonid veelgi nõrgeneda ja lastele ei suudeta tagada vajalikku heaolu. Laste ja noorte elu on muutunud väga keeruliseks. Teadlikkus ühiskonnas ja maailma probleemidest kasvab elu uued väljakutsed sisendavad lastesse ebakindlust ja hirmu (Tulva 2006:10).

Anthony Giddens (1994) on vaadelnud ühiskondlikke muutustega kaasnevat tagajärgi. Ta toob esile, et indiviidi argielu sõltub otseselt muutustest ühiskonnas ja nendele muutustele reageerimise võimest. Nii näiteks väljenduvad argielus tehtavad otsused traditsioonide muutumises, mis tihti võivad ilmned laste ja perede elus kohanemiskustena. Muutustele on omane ka kultuuritraditsioonide nõrgenemine. Traditsioonid, millele pannakse alus lapsepõlves, on aga vajalikud, kuna aitavad taluda ebakindlust, ootamatuid olukordi ja leida probleemidele lahendusi.

Interneti portaali (Üksikvanema Heaks MTÜ 2013) toob oma leheküljel välja, et lapsevanemadena ei saa me kunagi ideaalseteks, kuid võime omalt poolt teha palju selleks, et saada oma lastele piisavalt headeks lapsevanemateks. Seda lapsed ju kõige rohkem ka vajavad. Lastekaitsetöö eesmärk on iga lapse heaolu tagamisele kaasa aitamine. Kui lapse heaolu tagamine on mingil põhjusel küsitavaks muutunud, siis on

lastekaitse spetsialistid need, kes koostavad lastekaitstesüsteemile/kohtule sisendi, mis annab „pildi“, kuidas on lapse heaolu tagatud, mis last ohustab ning milline on vanemate ja teiste pereliikmete suutlikkus lapse heaolu tagada. Lapse heaolule keskendumine tähendab lapsega seotud juhtumite puhul seda, et kõikide spetsialistide fookus on lapse vajadustel, ehk sellel, kuidas lapse eest hoolitsejad suudavad tagada lapse füüsilise, sotsiaalse, emotsionaalse ja kognitiivse heaolu. Lapse heaolust lähtumine tähendab ka seda, et spetsialistid teavad, millised tingimused peavad olema lapse kasvatamiseks ja arenguks tagatud ja siinjuures on abiks lapse heaolu kontseptsioon.

Eesti statistikaamet toob välja oma uurimuses, (Lapse heaolu mõõtmine 2014) et heaolu on kontseptsioon, mis on kultuuride ülene, on integreeritud inimese arengu füüsiline, kognitiivne, sotsiaalne ja emotsionaalne dimensioon.

Heaolu kontseptsioon kirjeldab (Lapse heaolu mõõtmine 2014):

- baasilisi tugevusi (füüsiline turvalisus, tervis, eakohane toit), mis on vajalikud, et lapsest kasvaks täiskasvanu, kes suudab realiseerida oma isiklikku potentsiaali, luua rahuldust pakkuvaid sotsiaalseid suhteid ning ületada psühhosotsiaalseid või keskkondlike probleeme;
- võimeid ja oskusi, mida on vaja arendada, toetada ja õpetada (probleemide lahendamise oskus, emotsioonide regulatsioon, õige ja väärastumine)

Laste huvid tuleb kõigis lastesse puudutavates toimingutes esikohale seada (Vanematest eraldatud 2005).

#### **1.4. Kodu kui lapse arengukeskkond**

Lapse väärtushinnangud kujunevad arengukeskkonnas. Väärtusi on mitut tüüpi: bioloogilis-füüsikalised väärtused (elu, tervis, keskkond), sotsiaalsed-poliitilised väärtused (vabadus, õiglus, sallivus, kultuuriline mitmekesisus, õiguspõhisus, võrdõiguslikkus, rahvuslus, hoolivus, headus, töökus, väarikus, lugupidamine), esteetilised väärtused (ilu, kunst) (Sutrop, Valk, Velbaum 2009:55-56). Lapse turvalisusväärtused (kaitstus, stabiilsus, harmoonia) stimuleerivad tema ootusi

perekonnas – et pereelus oleks tagatud tasakaalus, üksmeel ja kooskõla. Kui lapsel ei kujune õiget turvalisust, kaitstuse- ja kindlustunnet, siis takistavad ebakindlus ja pidev kaitse otsimine eneseusalduse ning püsiva minapildi kujunemist, see omakorda häirib ülimina teket, sealhulgas julgust ja tahet seada ette kindlaid eesmärke või enesepiiranguid. Kuna isiksus kujuneb aste- astmelt, vähendab eelmise arengujärgu hälve järgmise õnnestumise võimalusi (Kera 2004:101-108).

Lapse arengukeskkond peab võimaldama (Arengupsühholoogia 2010):

1. elada koos mõlema vanemaga (olulised ka suhted!)
2. suhelda vanavanematega
3. õdede-vendade olemasolu

Lapse arengukeskkond peab olema lapse jaoks soodne, peab olema piisavalt ruumi (alates 10 aastast oma tuba), elatustase peaks sarnanema sõprade (klassikaaslaste) elatustasemega. Kodu oleks asukoht, mis võimaldaks kokkupuuteid vanemate tööga, eakaaslastega, linnakultuuriga, loodusega. Hea kui oleks võimalik kogu lapsepõlve jooksul elada ühes kohas.

## **1.5. Lahutus ja lahkuminek ning selle mõju lapsele**

Eesti ühiskonnas levinud traditsiooni kohaselt jäävad lapsed pärast lahtust ema kasvatada ning isale määratakse elatise maksmise kohustus. Emade eelistamise praktikat soosib veendumus, et see on laste endi huvides. Sealhulgas levis 1970. aastate Ameerikas arvamus, et laps peaks jääma samast soost vanema kasvatada. (Kutsar 2007).

Eestis on laialt levinud „puhta lahkumineku“ mudel, kus endised abikaasad omavahel ei suhtle ning ka lapse ja eemalelava vanema (reeglina isa) omavahelist suhtlemist püütakse minimaalsena hoida, lahuselava isa rolli nähakse eeskätt materiaalse toetuse pakkujana. Isa ja lapse vaheliste sidemete katkestamist põhjendatakse tihti, kui lapse huvidest lähtuvat otsust – näiteks kardab ema ise negatiivset mõju lapsele või olles uuesti abiellunud leitakse, et kohanemiseks uue perekonna ja kasuisaga on parem suhted lapse bioloogilise isaga katkestada. (Hansson 2007).

Lahutusjärgsetes vanemate vahelistes suhetes kombineerivad emad isaga või vastupidi suheldes erinevaid strateegiaid. See tähendab, et mingil ajal võivad emad või isad piirata lastel suhelda nii ema või isaga. Seega on vanematevahelised suhted muutuvad ja tsüklilised.

Lapsed on lahutuse kaasosalised, kes pole mitte milleski süüdi. Ometi tunnevad nad, et vanemad lähevad lahku just nende pärast. (Lapse toimetulek). Lahutuste ja lahkuminekute põhjused on individuaalsed, samal ajal mõjutavad abiellumust ja lahutumust tugevalt ka konkreetnes ühiskonnas valitsevad kultuuritavad ja sotsiaalsed normid, samuti soorollid (Sinisaar & Tammpuu 2009:7).

Iga lahkuminek, kas siis abielu lahutuse või kooselu lagunemise näol, on keeruline kõikidele osapooltele. Selle mõju võib aga olla erinev ja tuleneda erinevatest teguritest. Näiteks, milline oli lapse vanus vanemate lahkumineku ajal, kuidas toimus lahkuminek – kas rahumeelselt või mitte, milline oli vanemate läbisaamine varem ja milliseks muutus pärast. Kui vanemad lähevad lahku, on väikestel lastel hirm, mis saab edasi. Mis minust saab? Solvumised, trots, viha, hirm on tunded, mis valdavad lahutavate perede lapsi. Nende tunnetega toime tulemise viisid on erinevad.

Laste hirmudel on järgmised põhjused: (Raudla 2009).

1. hirm majandusliku toimetuleku pärast.
2. hirm, et tuleb loobuda paljudest senistest huvitavatest tegevustest.
3. hirm mahajätuse ja üksinduse ees.
4. hirm vanema tervise ja tema igapäevase toimetuleku pärast.
5. madal enesehinnang.
6. häbitunne, et vanemad on lahutanud.
7. poisid võivad tunda end abitute ja kaitsetutena.
8. turvatunde puudumine ja riskivalmidus.

Lahutus ja lahkuminek ei ole lihtsalt üks konkreetne sündmus, vaid protsess, mis algab veel ajal, kui partnerid elavad koos ja mis ei lõpe lahutuse vormistamisega (Amato 2000: 1271). Selle protsessi käigus kogevad osapooled stressitekitavaid sündmusi –

need stressitekitajad suurendavad emotsionaalsete, käitumuslike ja tervist puudutavate aspektide negatiivseid tagajärgede riski.

Mitmed uurimused on välja toonud, et isa/ema puudumine/eemalolek on seotud mitmete negatiivsete tagajärgedega lapsele (Kruk 2008). Lisaks sellele võivad isa/ema puudumisega seotud negatiivsed tunded mõjutada laste negatiivset hoiakut teiste suhtes. Lahuselava vanema võimalus suhelda oma lapsega on sageli ka raskendatud, kui vanemate suhted on keerulised ning pingelised ega arvesta lapse õigusega suhelda mõlema vanemaga.

Lastele mõjub vanemate lahkumine või lahtus nii, et nende emotsionaalne ja tunnetuslik areng pidurdub. Sotsiaalsed oskused jäävad puudulikuks. Tekivad kohanemiskeskused igapäevaeluga toimetulekuks. Nad lähevad kodunt ära sageli. Sageli jääb haridustase madalaks. Soorollid ei arene nii nagu vaja. Neil tekivad sageli käitumis- ja meeleoluhäired (Raudla 2009).

Lahutavad/lahkuminevad vanemad peavad toimuvast rääkima lapsega ausalt ja avatult: (Raudla 2009)

1. lapsele tuleb anda selget ja arusaadavat infot toimuva kohta.
2. lahkuminekust peaksid rääkima mõlemad vanemad.
3. vanemad peavad mõistma, et ka lapsel on raske.
4. lapsele tuleb teada anda, et mõlemad vanemad on lapse jaoks alati olemas.
5. lapsele tuleb teada anda, et vanemad hoolivad temast ja armastavad teda.
6. lapsele tuleb pakkuda abi igapäevaeluprobleemidest jagusaamisel.
7. laps vajab eale vastavate senini igapäevaste tegevuste jätkamist.
8. lapsega tuleb suhelda otsekoheselt ja ausalt.
9. arvestada tuleb lapse ealisi iseärasusi ja vajadusi.

10. talle tuleb pakkuda turvatunnet.

## **1.6. Lapse areng vanemate lahkumineku ajal**

Inimeseks saamine kulgeb sotsiaalses ümbruses, laps kasvab ümbritsetuna teistest inimestest. Sotsiaalne ümbrus eeldab indiviidide ühendavaid inimvorme – nii inimtegevust, kui ka vastavat suhtlemist. Kasvades sotsiaalses ümbruses, teeb laps läbi vastava arengu, mille tulemuseks on inimesele omane karakteristik – sotsiaalsus. Sotsiaalsus näitab inimese psüühilist arengut, mis iseloomustab, mil määral on inimene võimeline aru saama oma käitumise ja tegevuse tagajärgedest ning tehtud otsustest, neid ette nägema ja tehtu eest vastutama (Kera 2004:76-77).

Perekonnal on suur mõju lapse kognitiivsele arengule (Viinalass 2012).

Lapse sotsiaalset arengut raskendab vanemate lahutamine või peres valitsev ebastabiilne olukord. Laps võib vanemate lahutuse või lahkumineku näiliselt kergesti üle elada, probleemid tekivad sageli hoopis hiljem. Kõige sagedasemad on käitumishäired, enurees, õpiraskused, depressioon, samuti võivad tekkida seletamatud psühhosomaatilised kaebused – kõhu- või peavalu (Lahutavad vanemad).

Laste turvalisus tuleb eelkõige vanematevahelistest suhetest. Kui vanemad elavad koos vaid laste pärast, tunnevad lapsed end süüdlasena ning nende emotsionaalne areng takerdub (Kuidas lahutuse korral 2011: 13).

Lahutatud vanemate puhul on lapse suhtlemine lahus elava vanemaga sageli raskendatud vanematevaheliste pingeliste suhete tõttu. Eestis tehtud uuring “Eesti 2003” on toodud välja, et 36% lahutatud emadest vastas, et isad ei kohtu lastega üldse, 24% sõnul kohtusid isad lastega 1–2 korda aastas ning 40% sõnul üks kord kuus. Lapsed, kes isaga vähe kokku puutuvad või kellel puudub isaga kontakt, jäävad ilma isa eeskujust ning sellest tulenevalt on neil vähem võimalusi omandada ja arendada sotsiaalseid oskusi. Isaga suhtluse olulisus on lapsele tema heaolu ja arengu seisukohalt hea, kuna isa aktiivne osalemine lapse kasvatamisel loob lapse ja isa vahel emotsionaalselt tugeva sideme ning avaldab positiivset mõju lapse emotsionaalsele ja füüsilisele arengule (Valma 2012:21). Peale selle, et vanemate lahkuminek/lahutus mõjutab lapse arengut, tekitab ka lahuminek lapsele stressi.

Hiiemäe ja Kivisaar toovad oma raamatus välja et stress on lihtsam keeles pinges. Pinge tekkimise põhjused on (Hiiemäe, Kivisaar 2001):

1. ebaõnnestumised
2. ebakindlus
3. probleemid kodus
4. alaväärsuse tunne
5. koolivägivald
7. probleemid kaaslastega suhtlemises.

Lapsevanemad peavad olema mõistvad ning lapse probleemide suhtes tähelepanelikumad ja osavõtlikumad. Tuleb ka osata oma last kuulata.

Ameeriklane James Herzogi uuringutest võib järeldada, et vanemate lahkuminekule üle elanud lastel on sageli probleeme lahtuse poolt tekitatud vaenulike tunnete käsitlemisel ja reguleerimisel. Vanemate lahkuminek lõhub lapse meelest selle turvavõrgustiku, mida toimiv perekond seni säilitas. Just see kaotus tekitab lapses negatiivseid tundeid ja viha, millega on raske toime tulla (Myllärniemi 2010:23-24).

Kõik vanemad tahavad, et nende laps oleks edukas ja õnnelik, kuid harva jõutakse üksmeelele, kuidas seda eesmärki kõige paremini saavutada.

Zimbardo on öelnud: „Järsud muutused meie elukorralduses on tuumaks paljudele meie elu stressirohkele sündmusele“. Nad võivad rakendada meie tõhusat tegutsemist või võivad meid psüühiliselt haigeks teha. Isegi sündmused, mis on meie elus teretulnud, võivad tekitada suuri muutusi meie rutiinis ja rakendada uusi nõudeid, ka see võib olla stressirikas (Zimbardo 1988).

Ylva Ellneby, kes on paljude aastate jooksul uurinud, milline on stressi mõju lastele, osutab mitmele mõtlemapanevale asjaolule, mis puudutab tänapäeval paljusid lapsi.

Paljude laste argipäev on juba varakult täis stressi – laste endi ja täiskasvanute oma (Hansson, Oscarsson 2006:47).

Stressil on kaks peamist liiki. Esimene on agressiivne stress, mida nimetatakse argistressiks, see on mööduvat laadi ja loomulik osa elust. Teine stressivorm on murestress, mis on pikaajaline ja millega laps elab pidevalt. See võib tekkida pingelistes olukordades nagu näiteks hooldusõiguse vaidlus vanemate vahel, konfliktisituatsioonides, nagu kiusamine või mitmetes stressifaktorite üheaegsel esinemisel. Kui stress kujuneb krooniliseks võib see põhjustada lapses kurnatust (Hansson, Oscarsson 2006:50).

Tõelised stressireaktsioonid võib jagada kahte rühma: esiteks mõju lapse käitumisele (laps ärritub kergesti, on pinges ja agressiivne), teiseks kasvavad pinged, mis põhjustavad valusid peas, kõhus ja mujal. Sammuti võib täheldada muutusi närvi- ja hormoonsüsteemis, mis suurendavad omakorda tõsiste haiguste tekkimise ohtu. (Hansson, Oscarsson 2006:49-50).

Blankeslee ja Wallerstein (1996) leiavad, et esmane ja kõige olulisem ülesanne lahutuse ajal on laste jaoks realistlikult mõista, mida lahutus tähendab nende perele ja millised on lahutuse konkreetsed tagajärjed.

Stahl (2008) on öelnud oma raamatus, et lapsed vajavad eluterveid suhteid mõlema vanemaga. Lapsed vajavad vanemaid, kes teevad koostööd, jagavad teineteisega vanemusülesandeid ja kohtlevad teineteist kui oma laste teist vanemat. Lastel ei tohi tekkida usalduskonflikte ning neil peab olema vabadus armastada mõlemat vanemat neile sobival moel.



## **2. VANEMATE HOOLDUSÕIGUS**

Vanemate ja laste vastastikused õigused ja kohustused tulenevad laste põlvnemisest. Lapse ema on lapse sünnitanud naine ja lapse isa on mees, kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus, on isaduse omaks võtnud või kelle isaduse on tuvastanud kohus. Üldjuhul on vanematel oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Vanema ja lapse õigussuhte kõige olulisem osa on hooldusõigus. Hooldusõigus tähendab vanema kohustust ja õigust hoolitseda oma alaealise lapse eest, sealhulgas hoolitseda lapse isikliku heaolu eest (isikuhooldus), hoolitseda lapse vara eest (varahooldus), otsustada lapsega seotud asju (otsustusõigus). Tavaliselt on hooldusõiguslik vanem ka lapse seaduslik esindaja (tal on esindusõigus). Enamasti kuulub hooldusõigus mõlemale vanemale, aga ka juhul, kui see kuulub ainult ühele vanemale, on mõlemad vanemad kohustatud last ülal pidama ning neil on õigus ja kohustus lapsega suhelda. Suhtlusõigust saab piirata vaid kohus (Hooldusõigus 2014).

### **2.1. Lapsevanema õigused ja kohustused**

Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Lapse põlvnemine oma vanematest loob vanemate ühise ja võrdse õiguse ning vastutuse last kasvatada ja tema eest hoolitseda niikaua, kui laps seda vajab. Kindlasti ei ole tegemist vaid vanemate õiguse ja kohustusega oma last kasvatada ja tema eest hoolitseda, vaid ka lapse õigusega nimetatu osaks saada (Maruste 2004).

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse (PS § 27 lõiked 3 ja 4). Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel. Põhiseadus moodustab perekonnaõiguse enesestmõistetava raami (Lüderitz, A 2005). Eesti Vabariigi põhiseaduse §-i 27 eesmärgiks on kindlaks määrata riigi kohustused abielu, perekonda, vanemaid ja lapsi puudutavates küsimustes.

Nimetatud paragrahvi näol on eelkõige tegemist õigusega riigi positiivsele tegevusele perekonna kaitsmise huvides. PS §-i 27 kõik viis lõiget puudutavad kolmest subjektist (isa – ema – laps) vähemalt kahte nende omavahelistes suhetes või nende suhteid põhiõiguse adressaadina. Siinkohal on oluline märkida, et selles suhtes on laps positsioonil, mis ei võimalda tal enda huvide eest isiklikult seista (Boele-Woelki, Sverdrup 2008).

## **2.2. Hooldusõiguse jagamine, muutmine ja piiramine**

Last hooldades ja kasvatades peavad vanemad lähtuma eeskätt lapse huvidest. Mida vanem ja arusaamisvõimelisem on laps, seda enam peaksid vanemad lapsega tema hooldus- ja kasvatusküsimusi arutama. Kui vanematel on ühine hooldusõigus, peavad nad lapse eest hoolitsema üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgselt heaolu. Enamasti peavad nad otsustama laste elu puudutavaid küsimusi ühiselt. Üldreeglina kuulub hooldusõigus lapse mõlemale vanemale ühiselt, kusjuures hooldusõiguse kuuluvust saab muuta ainult kohtu kaudu. Eeskoste ja hoolduse korraldamisel tuleb lähtuda lapse huvidest ja arvestada lapse soove. ÜRO lapse õiguste konventsioonist ja perekonnaseadusest tulenevalt tuleb eeskosteasutusel kõigi vaidluste lahendamisel lähtuda lapse huvidest ja arvestada vähemalt 10-aastase lapse soovi. Arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui lapse arengutase seda võimaldab (Korp, Rääk 2004:54-55). Vanematevaheliste vaidluste lahendamisel lähtutakse põhimõttest, et lapse huvides on vaidluse lahendamine osapoolte lepitamise teel. Lepitamise käigus püütakse ühiselt välja selgitada probleemi põhjused ja asjaolud ning leida võimalikke lahendusi (Korp, Rääk 2004:55). Hooldusõiguse vaidluse korral on samaaegselt põimunud mitmed valdkonnad – sotsiaaltöö, juriidika, psühholoogia. Sellest lähtuvalt on äärmiselt oluline välja selgitada (ja vajadusel suunata) psühholoogilise nõustamise vajadust nii lapsele kui ka vanematele. Kui vanemad ei jõua mõnes lapsele olulises asjas, näiteks lapse hariduse küsimuses kokkuleppele, võib kohus vanema taotlusel anda selle asja otsustamise õiguse vaid ühele vanemale. Vajaduse korral võib vanem volitada teist vanemat esindama mõnes küsimuses last üksi. Ühine hooldusõigus ja sellest tulenev kohustus otsustada lapsesse puutuvaid olulisi asju ühiselt säilib ka siis, kui vanemad kolivad lahku. Lapse igapäevaelu küsimusi võib aga otsustada see vanem, kelle juures laps parajasti viibib. Muus osas ei mõjuta vanemate lahuselu ühisest hooldusõigusest tulenevaid õigusi ja kohustusi. Kui vanemad ei jõua lahus elades kokkuleppele, kumma

juures laps elab, saab vanem nõuda, et kohus annaks talle lapse viibimiskoha määramise küsimuses ainuotsustusõiguse, säilitades muus osas ühise hooldusõiguse (Hooldusõigus 2014).

Kui vanemad lahkumineku järgselt suudavad kokku leppida lapse elukorralduses ja otsusele jõuda lapse kasvatamise küsimustes, ei ole vajalik ainuhooldusõiguse taotlemine. Kui vanematevahelist vaidlust ei õnnestu lahendada kokkuleppel, siis püüab tsiviilkohus leida paremaid võimalusi lähtudes lapse heaolust. Tsiviilkohtumenetluse ülesanne on tagada kohtu poolt asja lahendamine õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega (Tsiviilseadustik 2002). Lapsed vajavad vanemaid, kes teevad koostööd, jagavad teineteisega vanemlus ülesandeid ja kohtlevad teineteist kui oma laste teist vanemat. Lastel ei tohi tekkida usalduskonflikte ning neil peab olema vabadus armastada mõlemat vanemat neile sobival moel. Kohtusüsteemi tuleb kasutada lapse vajaduste, mitte oma vanemlike õiguste toetamiseks (Stahl 2008:192).

Olukorras, kus vanemad ei ela koos ja ei kasvata last ühiselt, ei pruugi ühise hooldusõiguse jätkumine ning ühine esindus olla kõige otstarbekam lahendus. Samal ajal ei ole see piisavaks aluseks, et ühelt vanemalt hooldusõigus ära võtta. Kohtud on pidanud põhjendatuks ühise hooldusõiguse lõpetamist, kui vanemate elukohtade vaheline vahemaa on väga suur. Samuti võib olla hea mõte ainuhooldusõigust taotleda, kui vanemate lahuselu järgselt on küll jäetud ühine hooldusõigus, kuid tegelikult teostab hooldusõigust ainult üks vanematest ehk teise vanema suhtlus, hoolitsemine ja kasvatamine lapsega on olnud ebaregulaarne või puudub üldse. PKS eelnõu seletuskirjas on öeldud, et hooldusõiguse kuuluvust reguleerivad eeskirjad lähtuvad vanema õiguste ja kohustuste tasakaalustatuse põhimõttest. Mis tähendab, et hooldusõigus peaks kuuluma vanemale niivõrd, kuivõrd vanem lapse kasvatamises ka tegelikult osaleb (Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395).

Hooldusõiguse teostamine peab teenima lapse heaolu. Kui vanem kuritarvitab hooldusõigust või ei suuda kohustusi täita, seades ohtu lapse kehalise, vaimse või hingelise heaolu, ja vanemad ei soovi või ei suuda ohtu ära hoida, rakendab kohus ohu ärahoidmiseks omal algatusel lapse kaitseks vajalikke abinõusid. Kohus võib vanema õigusi piirata, sealhulgas võtta isikuhooldusõiguse täielikult ära. Sekkumise puhul peab

kohus lähtuma proportsionaalsuse põhimõttest ehk valima vanemate suhtes kõige leebema võimaliku abinõu, millest piisab lapse heaolu säilitamiseks. Lapse eraldamine perekonnast on siin leebem võimalus, kui vanemalt hooldusõiguse äravõtmine, mis on kõige äärmuslikum meede ja mida võib rakendada vaid siis, kui muud meetmed on jäänud tulemusteta või kui tuleb eeldada, et ohu ärahoidmiseks vähemast ei piisa (Hooldusõigus 2014).

## **2.3. Lastekaitsetöötaja osa vanematevahelises vaidlustes**

Lastekaitse moodustab osa laste ja kuni 18-aastaste noorte riiklikust hoolekandest, mille eesmärgiks on lapsele turvalise vaimse, kehalise ja sotsiaalse kasvukeskkonna loomine. Riigi arengu järjepidavust arvestades nõuavad lastekaitse küsimused Eesti ühiskonnas üha suuremat tähelepanu. Lastega tehtava töö tulemused ja puudujäägid mõjutavad meie ühiskonda oluliselt aastate pärast, mil tänastest lastest on saanud täiskasvanud (Tulva, Tikerpuu-Kattel, Viiralt, Väljataga 2002: 9).

Sotsiaalministeeriumis on valmimas uus lastekaitse seaduse eelnõu, mis jõustub 2015. aastal. Eelnõu sätestab senisest täpsemalt nii lastekaitsetöötajate, kui ka kõigi teiste otsustajate puhul kohustuse küsida lapse arvamust, sellega arvestada ja lähtuda lapse parimast huvist. Kõigile lastekaitsetöötajatele kehtestatakse õigus ja kohustus osaleda riigi rahastatud täiendkoolitusel.

Lastekaitsetöös on kaks olulist printsiipi, mida tuleb järgida – lapsekesksus ja perekesksus. Neist esimene tähendab lapse vajaduste ja arvamusega arvestamist ja teine pere kui lapse loomuliku kasvukeskkonna väärtustamist ja toetamist. Lastesse ja peredesse suhtutakse kui partnereisse. Last puudutavate otsuste tegemisel lähtutakse ennekõike lapse huvidest (Korp, Rääk 2004:23).

Lastekaitse probleemid tulenevad sageli perede vaesusest, abitusest, tõrjutusest ja hälbimusest. Seega ei eksisteeri lastekaitse probleemid eraldi, vaid moodustavad osa perede omavahel põimuvatest probleemidest. Seega võib väita, et lastekaitsetöötajad tegelevad kogu sotsiaalsüsteemiga, otsides võimalusi probleemide leevendamiseks ning

lapse ja pere toetamiseks. Selline tegevus nõuab laiapõhjalisi teadmisi paljudest valdkondadest (Tulva, Tikerpuu-Kattel, Viiralt, Väljataga 2002:9).

Lahutatud või lahutavate vanemate omavahelised suhtlemisprobleemid ei ole sageli seotud mitte niivõrd vanemate huvi ja murega lapse edasise käekäigu pärast, pigem puudub soov omavahelisi suhteid korrastada. Probleemide lahendamiseks on võimaluste piires kasutatud lepitamist, asjaosaliste ühisarutelu ja psühholoogi abi. Probleme on tekkinud ka omavalitsuse rahapuudusest ja omavalitsuse lastekaitsetöötajaga rahulolematuse pinnal (Tulva, Tikerpuu-Kattel, Viiralt, Väljataga, 2002:77-78). Lastekaitsetöötaja ülesanne on jälgida, et lapse huvid oleks kaitstud (ka kohtuistungitel) (Tulva, Tikerpuu-Kattel, Viiralt, Väljataga, 2002:52).

Kõige esmalt tegeleb lapse kaitse ja abistamisega kohalik tasand (linn või vald). Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses hõlmab laste ja perede informeerimist, erivajadustega laste ja perede andmekogu pidamist, laste õiguste ja huvide esindamist, asendushoolduse korraldamist ja järelvalvet selle üle, lastele ja peredele teenuste korraldamist, koostööd ametiasutustega, organisatsioonidega, lastehoolekande ennetavate tegevuste korraldamist ja planeerimist ning statistikat ja aruandlust (Korp, Rääk 2004:23).

Hooldusõiguse küsimused on ainult kohtu pädevuses, kuid kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja võib püüda sõlmida vanematega kokkulepet, kuidas lahusolev vanem oma lapsega kohtub. See aga enamjaolt ei õnnestu (Eesti elu 2013)

Eesti riigis on lastekaitse korraldatud kolmel tasandil: kohalikul, maakondlikul ja riiklikul. Riiklikul tasandil toimub kõiki Eesti lapsi puudutavate otsuste tegemine.

Lastekaitsetöötaja on sõlmpunkt, kellele võivad kõik teatada abi või kaitset vajavast lapsest ning perest. Tema ülesanne on kokku koguda informatsiooni lastelt ja lastega kokkupuutuvatelt osapooltelt (vanemad või hooldajad, lähedased, naabrid, haridus-, tervishoiu-, politseitöötajad jne) Lapsele on kõige kasulikum, kui kogu abistamisprotsessi vältel tegeleb lapsega üks ja sama töötaja (Lastekaitse korraldus 2012).

Nõustamine on sama vana kui inimkond. Psühholoogiline nõustamine on psühholoogiale toetuv tegevus, mille käigus antakse kliendile mitmesuguses vormis praktilist abi tema akuutsete eluprobleemide ja konfliktide lahendamiseks. Nõustamine eeldab professionaalseid teadmisi, oskusi ja kogemusi, toetub kindlate meetodite kasutamisele, rajaneb kliendi ja konsultandi usalduslikul koostööl (Kidron 2003:7).

Psühholoog aitab kliendil üle saada tema probleemist. Psühholoogilise nõustamise käigus antakse kliendile mitmesuguses vormis abi tema eluprobleemide ja konfliktide lahendamiseks, kohanemisvõime parandamiseks ja isiksuse arendamisvõimaluste väljaselgitamiseks (Laur, Laur 2001).

Lapse psühholoogia tegeleb lapse füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu küsimustega. Laste psühholoogia on ainulaadne ja keeruline Lapse kasvamist mõjutavad nii keskkond, kus ta kasvab, kui ka geneetiline kood. Keskkonna tegurid nii nagu ka sotsiaalsed suhted ja kultuur mängivad suurt rolli (Cherry 2014).

### **3.UURIMUS LASTE JA VANEMATE VAHELISTEST SUHETEST LAHUTUSJÄRGSEL PERIOODIL 6 - 12 AASTASTE LASTE NÄITEL**

Käesoleva uurimistöö objektiks on lapse toimetulek vanemate lahuelamine/lahutuse korral. Uurimuse läbiviimiseks kasutas autor kvalitatiivset uurimismeetodit, sest see võimaldab saada mitmekülgse ja põhjaliku ülevaate uuritava probleemi kohta.

Kvalitatiivse uurimuse korral tegeletakse sõnaliste karakteristikutega, uuritakse inimesi (antud juhul lapsi ja sotsiaalametnikke), saadakse andmed vaatluse, intervjuude ja sõnalise suhtlemise kaudu.

Kvalitatiivse uurimise puhul ei ole tegemist mõõtmisega.

#### **3.1 Uurimuse meetodika**

Uurimuse läbiviimisel kasutas autor kaht andmekogumismeetodit – laste ja lastekaitsetöötajate poolstruktureeritud intervjuusid ning laste joonistuste („Mina“, „Minu perekond“, „Minu kodu“) analüüsi.

Intervjuus lastega keskendus autor lapse perele, lapse kodule, vanematele, lapse seotusele vanematega, lapse sõpradele, lapse emotsioonidele.

Autor koostas nii lastele kui ka spetsialistidele teemaintervjuu kava (lisa 1 ja lisa 2), milles autor keskendus järgmistele alateemadele:

Intervjuu lapsega sisaldas järgmisi teemasid:

- pere suurus
- lapse tegemised ja toimetamised emaga - isaga
- lapse sõpruskond
- lapse emotsionaalne seisund

Teemakohase uurimuse eesmärgipõhiste järelduste tegemiseks lasi autor lisaks intervjuudele lastel joonistada (kasutades värve) kolmel teemal:

1. „Minu perekond“
2. „Minu kodu“
3. „Mina“

Lastel oli kasutada 3 joonistuspaberit, harilik pliats, värvilised pliatsid ja värvikriidid. Lastel oli oma joonise värvimisel võimalus valida oma värvide seast just temale sobivad ja meeldivad värvid. Lastel oli antud piisavalt aega etteantud teemade üle mõtiskleda.

Laste joonistuste analüüsimiseks lähtus autor (ja uurimusse kaasatud psühholoog) kahest aspektist– lapse joonistuste sisu ja värvide kasutamine.

Laste joonistatud pereinimuse teaduslikud uuringud maailmas said alguse 1947 a W. Wolffi töödest, kes oma senistes uurimustes tähtsustas peresiseseid suhteid lapse arengus. Wolff arvas, et inimeste järjestus pildil viitab perekonna rollijaotusele, sest laps joonistab inimesi ja asju tähtsuse järjekorras. Mõne pereliikme joonistamata jätmine on väga harv juhus. Lastepsühholoog Toivo Niiber soovib hoolega jälgida, kuidas lapsed kujutavad oma peret. T. Niiber on öelnud: „Laps ei joonista pere välist külge, vaid emotsionaalset olemust. Ta joonistab, mida tunneb“ (Niiber 2011).

Niiberi sõnul on oluline ka nägude väljendusrikkus ning ilmekus. Suur tähtsus on veel kätel: kui ema käed on suured, siis on last palju kallistatud ja sülle võetud (Niiber 2011). Kui pere hoiab pildil kätest kinni, siis on tegemist ühtehoidva perega.

Lapse pereinimusest saab edukalt välja lugeda peresuhetest – kuidas üksteisse suhtutakse, kuidas lapsi ja teineteist hoitakse ning hoolitakse. Lapse joonistavad alateadvuslikke pilte, kust võib välja lugeda nende hooletusse jätmise, kuritarvitamise või ka hoole ning armastuse (P. Pent). Täiskasvanud vahetavad elukaaslasi ja kodusid. Lapsed oskavad vaid näidata kuidas see neile mõjub ja kuidas nad ülekuulamisega toime tulevad



(Niiberg 2011). Joonistustest võime saada vihjeid ja kindlasti mitte täielikku tõde (P. Pent).

Järelduste tegemiseks kasutas autor ka psühholoogi arvamusi ja seisukohti varasematest teemakohastest uuringutest.

Oluline on see, kuhu laps oma joonisel paigutab iseenda, oma vanemad, oma õed – vennad. See annab olulise viite, sellele kuidas laps tähtsustab oma perekonda, oma vanemaid ja iseennast oma peres. „MINU KODU“ joonistamise juures avaldub lapse kodu praegu ja tihti võib jooniselt välja lugeda ka lapse unistuste kodu. Eraldi pildina palus autor lapsel joonistada iseennast. Jooniselt on võimalik teha järeldusi lapse emotsionaalsest tasakaalust (silmad, suu, asetus joonisel).

Järelduste tegemisel omab suurt tähtsust lapse joonistel kajastuv värvide lahendus. Värvide näitavad lapse seotust perekonnaga (emaga, isaga, vanavanematega, õdede – vendadega), lapse turvatunnet, sisemist rahulolu, emotsionaalset tasakaalu.

Intervjuudes sotsiaalametnikele (lastekaitsetöötajatele) keskendus autor ametnike osale lapse hooldusõiguse määramisel, millistele teguritele tuginedes on ametnikud kujundanud oma arvamuse. Autor uuris, kas arvamuse kujundamisel on arvestatud:

- vanema majanduslikku olukorda
- vanema tervislikku olukorda
- vanema toimetulekut lapse kasvatamisel
- vanema elamis- ja töötingimusi
- lapse oma arvamust
- lapse lähedaste arvamust
- ühe või teise vanema negatiivset mõju lapsele
- kas ametniku arvamust on otsuse tegemisel arvesse võetud

Kvalitatiivses uurimuses ei püüta tulemusi üldistada, vaid toetutakse põhimõttele, et üksikus kordub üldine – uurides piisavalt täpselt üksikjuhtumit, saab välja tuua nähtuse olulised jooned.

Laekunud andmete analüüsimisel kasutas autor lisaks ka teadmisi varasematest uurimustest.

Kõigile intervjueeritavatele teatas autor käesoleva uurimuse eesmärgi ja küsis nõusolekut intervjuerimiseks. Uuringus osalemine oli vabatahtlik.

### **3.2 Uurimuse valim ja protseduur**

Valimi moodustamisel kasutas autor eesmärgipärase valiku meetodit, mis võimaldab täpsemalt uurida konkreetse teemaga püstitatud eesmäärke. Autor seadis kriteeriumiks asjaolu, et intervjueeritav laps elab peres, kus vanemad on lahutatud või elavad lahus. Autor soovis täiendavalt intervjueerida ka sotsiaalametnikke (lastekaitespetsialiste).

Uurimusse oli kaasatud kaheksa last vanuses 8-12 eluaastat. Kõikide laste peredest oli bioloogiline isa lahkunud. Viie lapse peres oli toimunud vanematevaheline abielulahutus 2-3 aastat tagasi, kolme lapse peres oli isa pere juurest värskest lahkunud. Vanuseline ja sooline jaotus oli järgmine:

8 a – 2 tüdrukut; 1 poiss

9 a – 1 tüdruk; 1 poiss

10 a – 1 poiss

11 a – 1 tüdruk

12 a – 1 poiss

Arenguastmes 6-12 aastat tunneb laps kõige suuremat vastutust vanemate lahuselamise/lahutuse pärast. Ta kannab endas fantaasiaid vanemate leppimisest, temas on suur kurbus, pelglikkus, depressioon, viha ühe või teise vanema vastu. Tihti tekivad lojaalsuskonfliktid, koolitulemuste halvenemine (Valma 2012).

Uurimuse teostamiseks viis autor intervjuud lastega läbi ajavahemikus 29.01. 2014 – 14.02.2014 Lavassaare Lasteaed – Algkoolis ja kolme lapse kodus. Intervjuu kestis keskmiselt 45 minutit. Pikkus olenes lapse koostöövalmidusest. Intervjuu ajad jäid vahemikku 35-50 minutit. Intervjuu koolis toimus kõigile lastele üheaegselt, samas iga laps vastas intervjuu küsimustele individuaalselt.

Antud teema uurimise käigus tegi autor ettepaneku intervjuus osalemiseks 14 – le Pärnumaa omavalitsuse sotsiaalametnikule. Intervjuu küsimustiku sotsiaalametnikele

saatis autor 19.02.2014 elektroonilisel teel. Vastused saadetud intervjuu küsimustele sai autor 9-lt sotsiaalametnikult.

### **3.3. Uurimuse tulemused**

Vanemate roll on määrava tähtsusega lapse suhtlemisoskuste, hoiakute ja käitumisharjumuste kujunemisel. Vanemate lahutuse/lahus elamise mõju avaldub 6-12 aastaste laste järgmistes ilmingutes (Bowden, Greenberg 2009: 36)

- vastutus lahutuse pärast
- fantaasiad leppimisest
- kurbus
- pelglikkus
- lojaalsuskonfliktid
- koolitulemuste halvenemine
- depressioon
- viha ühe või mõlema vanema vastu

Olukorraga kohanemisel peavad teadlased määravaks seda, et vanemad räägiks lapsele mitmeid kordi, mis neid ees ootab ja kuidas ja kus elu kujuneb.

Intervjueeritavad lapsed elavad kõik pärast lahutust emapoolses perekonnas

Autor intervjueeris 8 last – 4 tüdrukut ja 4 poissi.

Edaspidises analüüsis tähistab autor tüdrukut tähega T ja poissi tähega P, lapse vanus on märgitud vastava tähe järgi sulgudesse.

Intervjuudest näidetena toodud tsitaadid on esitatud kursiivkirjas, nende autorid tähe- ja numbrimärkidena.

Intervjuuküsimusest oma pere kohta selgus, et lapsed loevad oma pere liikmete hulka ka kasuisa – 3 tüdrukut ja 2 poissi, nimetades kasuisa isaks. Järeldus – antud eas lapsed vajavad täispere olemasolu (unistust sellest). Vastused lapse positsiooni kohta peres olid suures osas sarnased, kuid oli ka erinevaid ja mõtlemapanevaid. Küsimustiku teemaks oli lapse perega ja koduga seonduv vaadatuna läbi lapse silmade.

Kõige õigem peremudel oleks siis, kui peres on nii ema kui ka isa. Lapsed õpivad mehe või naise rolli just vanematelt, kes palju aastaid on neile kõige olulisemad inimesed maailmas. Lapsed peaksid kodust saama ellu kaasa koduse armastuse ja õdede – vendade toetuse.

Perekond on oluline. Perekonnal on määrav tähtsus lapse arengule. Perekond liidab üksikisikud tervikuks, kas need sidemed on tugevad või nõrgad, oleneb paljudest teguritest, oleneb sellest, kuidas perekond toimib.

Laps on väga paljude sidemete abil perekonnaga seotud. Siin põimuvad suhted ema ja isa, õdede ja vendade, vanavanemate ja sugulaste vahel. Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Emad kulutavad laste eest hoolitsemisele rohkem aega ning on lapse jaoks lähedasemad, isad seevastu mängivad koos lastega.

Emad hoolitsevad, rahustavad, toidavad, on seotud lapse hea enesetunde ja arenguga. Isa on majanduslik kindlustaja ja pere kaitsja. Isa kaasamine kasvatusprotsessi on väga oluline, sest tema eemalejäämine laste kasvatamisest muudab kasvatus ühekülgseks. Isa lähedust vajavad kõik lapsed, eriti vajavad seda poisid.

### **3.3.1 Laste intervjuude tulemused**

Intervjuus lastega „Minu perekond ja kodu“ esitas autor lastele küsimuse lapse pere suuruse kohta. Kõik lapsed elavad lahuselavate vanematega peredes. Lapsed nimetasid isaks ka kasuisa, kes elas pere juures.

*„Minu peres on palju inimesi. Ema, vanaema, vend, õde, tädi ja isa“ – T (11a)*

*„Meil elavad ema, mina, isa, vanaema“ – P (8a)*

Kõigis intervjuudes seadsid lapsed oma pereliikmete loetelu juures esikohale „ema“ ja peres oli kindlasti ka „isa“ (kasuisa). See näitab ema suurt rolli lapse elus ja vajadust isa olemasoluks peres.

Lastele on tähtis, et pere on suure liikmeline – see annab kindlustunnet. Oluline on ka see, et pere juures või läheduses elaksid vanavanemad.

*„Vanaema elab minu juures. Meil elavad koos mina, ema, õde, isa“ – P (10a)*

Nii tüdruku kui ka poisi kasvatamisel on võrdselt tähtis roll mõlemal vanemal. Lapsed vajavad, et ema tunneks elust rõõmu. Ema on tütrele mudeliks, milline on elu naisena. Üks võimalus oma elurõõmsa suhtumise näitamiseks on kodutööd. Koos lastega tehtavad kodutööd annavad kogemusi ja harjumuse teha tööd ja viia poolikud asjad lõpuni ning ka teadmise, et vahel tuleb teha asju, mis ei tundu meeldivad. Samal ajal saab muuta kodutööd vahvaks, lõbusaks ühiseks ettevõtmiseks, mis annab lastele ellu kaasa usu, et ka tüütuna paistvatest toimetustest on võimalik rõõmu tunda.

Lapse arengu jälgimisel ja suunamisel on ema ja isa oluline abistav roll kooli õppeülesannete täitmisel (I kooliaste). Õpetajana soovitab autor alguses laste kõrval olla ja jälgida. Vajadusel õige lehekülje, sõna ja lause juurde suunamine. Tähtis on keskendumise ja tähelepanu harjutamine.

Osa lapse koolitöodes toetamisest on ka lihtsalt tema päevamuljete kuulamisel. Ema üks tähtis ülesanne on lapse ärakuulamine. Eriti oluline on see olukordades, kui laps on trotsi täis ja vihane.

Lastes tööharjumuste kujunemisel ja kujundamisel on oluline osa emal. Koos emaga kodutöid tehes õpivad lapsed märkama endi ümber korda ja puhtust, tunnetavad endi osa perekonnas.

Intervjuudest nähtus, et KOOS EMAGA TEHAKSE kõige rohkem koristustöid ( 4 tüdrukut; 2 poissi)

*„Koos emmega koristame, aitan emmel süüa teha, viime prügi välja“ – T (11a)*

*„Koos emaga koristame tube“ – P (12a)*

Intervjueeritavate hulgas oli ka lapsi, kes ei tee emaga mitte midagi koos (1T; 1P). Ainult kaks last veetsid emaga koos vaba aega – mängisid, vaatasid telerit ja ainult üks laps märkis ema abi koolitööde tegemisel.

*„Minu ema aitab mind õppimises ja teeme koos koduseid õppimisi“ – T (9a)*

Laste intervjuudest, kes ei tee emaga koos kodus mitte midagi:

*„Ema on kogu aeg tööl ja kodus on väsinud ja me ei tee midagi koos“ - P (9a)*

*„Emal on palju toimetusi. Emal ei ole minu jaoks aega“ – T (8a)*

Laste vastused intervjuu küsimustele näitab suurt hõivatust tööga.

Kui ema seostub lapsele ennekõike hoolitsuse, soojuse ja lähedusega, siis isa jälgides teadvustab laps endale kahe sugupoole olemasolu. See, et isa (kasuisa) oma lastega tegeleks, ei ole oluline ainult sellepärast, et emal oleks siis kergem. Just isa aitab lapsel kujundada oma maailmapilti. Pojal on raske ilma isata oma mehelikkust arendada. Esimestel kooliaastatel süveneb lapse arusaam oma soost.

Isa ja laste koostegutsemine on selles eas oluline. Oluline on ka see, et isa kuulaks oma last ja huvitusk tema tegemistest. Juba teadmine isa olemasolust annab lapsele turvalisuse.

Töösajade ja pingete tõttu kipub isadel kodu kõrvale jääma, tegelemine lastega väheseks ja juhuslikuks. Isal on käed töid – tegemisi täis, koju jõutakse ainult öötundides.

Isadel (kasuisadel) on suureks probleemiks, kuidas veeta lapsega aega, kui aega napib?

Tänapäeval räägitakse isadest ja nende osast lapse kasvatamisel üha rohkem ja rohkem. Iga laps soovib tunda oma isa tuge ja armastust, soovib, et ta on isa jaoks olemas, et isa tegutses temaga. Oma intervjuudes märkisid lapsed KOOS ISAGA TEHTAVATEST TÖÖDEST JA TEGEMISTEST:

*„Ma käin oma isaga tihti kalal“ – P (8a); P (12a)*

*„Oleme isaga juttu rääkinud, me mürame ja mängime“ – T (11a)*

*„Minu isa on mulle terve elu toeks olnud“ – P (12a)*

Kuid on ka lapsi, kellede kasuisa ei pööra vajalikul määral tähelepanu – kas suure töökoormuse tõttu või lihtsal vähesest huvist laste vastu.

*„Minu isa (kasuisa) on Soomes tööl ja tal ei ole aega“ – P (9a)*

*„Isal ei ole kunagi aega minuga mängida. Tahaks temaga linna minna“ – T (8a)*

Intervjuude vastustest võib järeldada, et isad (kasuisad on kodutöödega vähem hõivatud ja neil on võimalik rohkem lastega tegeleda.

Lapse jaoks, peale ema ja isa, on peres väga olulisel kohal õed – vennad ja kõigi laste omavahelised suhted. Õdede – vendade vaheline suhe võib kesta kauem ning omada inimesele suuremat mõju kui ükskõik missugune teine suhe. Õdede – vendade vahelised jutuajamised arendavad laste eneseväljendusoskust, on fantaasiarikkad. Õed – vennad saavad üksteiselt õppida, omavaheline suhtlemine soodustab õppimist. Vanemad õed – vennad on tihti noorematele eeskujuks. Õdede- vendade vahelised konfliktid on tavaline nähtus.

Enamasti tekivad tülid ja vaidlused selliste teemade puhul nagu isiklik omand ja privaatsus. Sel moel õpivad lapsed kuidas väljendada oma arvamust, kuidas lahendada konflikte. Lastevahelised suhted perekonnas võivad olla väga erinevad ja need avaldavad mõju ka hilisemale elule. Need suhted sõltuvad eeskätt laste iseloomust, vanusevahet ja soost. Lastevahelised suhted saavad tihti alguse teise lapse sünnist. Esmasündinu võib hakata ennast tõrjutuna tundma.

Et ära hoida laste omavahelist rivaalitsemist, tuleks aeg – ajalt anda lastele teha ühiseid kodutöid. Sellega loovad vanemad olukorra, kus koostöö on kohustuslik ja lapsed võtavad selle hästi omaks. Intervjuudest nähtub, et TÖÖD, MIDA LAPS TEEB KOOS OMA ÕDEDE – VENDADEGA on põhimõtteliselt mängulised, vahel ka üksteist abistavad.

*„Me mängime õega õues – ronime mööda puid“ – P (8a)*

*„Mängin oma õega toas ja ões“ – P (12a)*

*„Me kakleme oma vennaga kõige pärast, ta võtab mu asju ilma loata, temaga mängida on tore“ – T (11a)*

Analüüsidest laste vastuseid võib järeldada, et pere lapsed hoiavad kokku, aitavad üksteist, veedavad koos vaba aega. Hoolimata vanemate suurest töökoormusest on lastevahelised suhted sõbralikud ja toetavad.

Iga lapse elus on kodu olulise tähtsusega. Kodu pakub lapsele soojust ja turvatunnet. Kodu on koht, kuhu tahetakse alati tulla ja kus tahetakse olla. Kodus on lapse jaoks tähtsad inimesed. Kodust sõltub kui õnnelik, usaldav ja tasakaalukas laps on, kuidas ta suhtleb täiskasvanutega, sõpradega ja teiste lastega. Kodus kujunevad lapse

maailmavaadete, moraali, iseloomu ja huvide alused. Siin õpib laps tundma ühiskonnaelu reegleid, inimestevahelisi suhteid. Kodune õhkkond mõjutab last oluliselt, omandab oskuse elada teiste inimeste keskel. Kodu ja vanemad avaldavad tugevat mõju lapse isiksuse arengule. Kodu on lapsele kasvamise koht. Kodune kasvukeskkond on lapse arengu seisukohalt väga oluline.

Lapsed vajavad vanavanemaid, nende tasakaalukust, elutarkust, nende aega ja tähelepanu, soojust, hellust ja armastust. Uurimused on näidanud, et kui vanemad on laste kasvatamisse kaasanud ka vanavanemad, on laste armastustes vanaemade – vanaisade vastu piiratu.

Laste intervjuudest nähtub, et lapsed soovivad veeta rohkem aega kodus.

*„Ma tahan olla kodus vaadata telerit“ – P (9a)*

*„Mul on ilus kodu, on palju lilli, mu kodus meeldib mulle kõik“ – T (11a)*

*„Minu jaoks on kõige tähtsamad ema, isa, vanaema. Ilma nendeta ei saa ma hakkama“ – P (8a)*

Analüüsisides intervjuudest vastuseid, võib kindlalt öelda, et kõige olulisemateks inimesteks on lapse jaoks tema pereliikmed – ema, isa (kasuisa), õed – vennad, vanavanemad. Olulise tähtsusega lapse jaoks on tema kodu.

Lapse igapäevaeluga käivad kaasas tema mured ja hirmud . teatud piirini tunneb hirmu iga inimene.

Enamus lapseea hirme on normaalsed ja nende ületamine aitab lapsel kasvada, elus toime tulla. Kui aga hirm on tugev, last pidevalt muserdav, siis võib ta sellele reageerida tervisehäiretega. Hirmu aluseks on võib olla psühhotrauma. Sageli on aga selle põhjuseks kestev negatiivne olukord, mida täiskasvanud ei oskagi tähele panna. Hirme võib olla igas eas lastel. Peaaegu kõik kardavad loomi, eriti koeri.

*„Kardan koeri ja hirmutamist, Sain korra hammustada“ – T (8a)*

Üheks hirmu liigiks laste seas on hirm kaotada oma vanemat.

*„Kardan hirmsasti, et emmega juhtub midagi paha“ – T (11a)*



Paljude laste jaoks on kool ebakindluse allikas – koolis võib esineda halvustavat käitumist - süüdistamine, naeruvääristamine klassi ees. Need võivad olla mööduvad hirmud, mis on omased vastavale arenguetapile. Nad võivad olla enesekaitseks reaalsele ohtudele (kiired autod, võõrad koerad).

*„Koolis mind noritakse, kuna mu riided haisevad, emal pole aega neid pesta“ – T (9a)*

On väga oluline, et laps räägiks oma hirmudest, oma muredest. Vanemad saavad aidata vältida laste hirme, sisendades neisse usaldust ja normaalset ettevaatlikkust. Täiskasvanud saavad palju teha julgustades lapsi rääkima oma muredest (mitte oodates, et hirmud lihtsalt kaovad).

Kõik intervjueritavad lapsed ( erandiks 1 laps) jagavad oma muresid emaga. See näitab lapse tihedat seotust emaga. Lapse iga murele ja hirmule tuleks läheneda individuaalselt – last tuleb märgata. Suur töö nii lastevanematele kui õpetajatele.

Analüüsides intervjuusid võis välja tuua rida olulisi ja kattuvaid seisukohti:

1. laste heaolu mõjutab kõige rohkem ema, emaga koos tehakse kodutöid, õpitakse
2. laste jaoks on olulised kõik pereliikmed (kasuisa=isa)
3. oluliseks peetakse suhteid vanavanematega (ka lahus elava isa vanematega)
4. õppimine on üldiselt vastumeelne tegevus (8-st 7-1)
5. isa (kasuisa) tegeleb lastega üldiselt (vähe ja juhuslikult või ei tegele üldse)
6. kõigil lastel oli suureks unistuseks saada oma tuba (vajavad privaatsust)
7. tavahirmude (pimeduse kartus, koerte kartus jne) oli hirm üksinduse ees ja hirm, et pereliikmetega juhtub midagi halba
8. üksinduse leevendamiseks veedavad lapsed palju aega arvutimänge mängides
9. teismeikka jõudnud otsivad sõpru väljaspool kooli

Lapsed võivad pärast lahutust/vanemate lahku kolimist perest võõranduda ja kodus vähem aega veeta, sest seotus vanematega ja järelevalve väheneb. Lahutusest aitavad üle saada eakaaslased ja uued huvid. Kuid teismelised võtavad endale sageli ka kannataja rolli, mida vanemate lahutamine ei suuda leevendada. Nende kurbusest ja süüdistustest võivad välja areneda isegi haigussümptomid. Nad tahavad, et vanemad

mõistaksid, kui õnnetuks nad on oma lapse teinud. See muudab suhtlemise lahkukolinud vanematega raskeks, sest siin on palju leppimatust ja süüdistamist.

Vastastikkuse leppimise eeltingimuseks on teineteise tähelepanelik ilma hukkamõistuta kuulamine ning teineteise valu tunnistamine.

Kontakt lahuselavate vanematega on hea (välja arvatud koduvägivalla juhtumid). Tülitsevad vanemad kahjustavad lapse arengut – lapse kiindumussuhted on kaitsetud. Sellises olukorras peavad lapsed valima kumma vanema poolel nad on.

Joonistuste analüüsimisel on oluline koht lapse poolt loodud värvilahendustel. Lastel on värvitaju erinev. Psühholoogide arvamuse kohaselt on värvide valiku järgi võimalik lapse meeleolu ja emotsionaalset seisundit analüüsida ja hinnata.

Värvidel on oma keel. Kuna sõnatu suhtlus mängib sageli tähtsamatki rolli kui sõnaline, siis tuleb värvikeelele omandada suurt tähtsust (Niiber. T, Niiber. T 2003:62). Värvide esitus annab informatsiooni lapse psühhofüsioloogilise hetkeseisundi kohta. Tööde analüüs võimaldab saada ettekujutuse lapse psüühilise struktuuri domineerivatest komponentidest (Uiga. S 2002: 102-103).

E. Heimendahl oma raamatus „Licht und Farbe“ annab värvidele järgmised tähendused (Uiga. S 2001:50-51):

punane – jõud, tung, ärritus

oranž – lõbu, rõõm, lõõgastus, kergendus, nauding

kollane – rõõm, kergemeelsus, liialdus, ärevus, vabanemine, pillamine, raiskamine

roheline – loodus, rahulolu, tasakaalukus, rahutus, lohutus, julgustus, kindlus, varjumine, alalhoidmine, ühendus, kohustus

sinine – püsivus, vastupidavus, visadus, loobumine, tõsidus, rahu, puhkus, sügavus

violetne – pingeline, nukrus, rahulolematuse, rõhutuse, rahutuse, ärevuse, häirituse

Rõhutud või mingil moel ära kasutatud lapsed kalduvad kasutama palju musta, pruuni, tumesinist ja halli ning väldivad heledate toonide kasutamist.

Positiivset sõnumit kannab laste joonistustel päike. Kollane päikese värv on alati hea värv, sümboliseerib õnne ja rõõmu. Midagi on aga viltu siis, kui laps raamib päikest tugeva kultuuriga. Tormiliste pilvede ja tumendatud päikese joonistamine on märk õnnetust lapsest. Kui laps kasutab oma joonistel heledaid, pastelseid värve (roosa, oranž, beez, helesinine), siis tunneb laps end rahulikuna, lapses on kindlustunne, ta on rahulolev. Seevastu tumedate toonide – must, lilla, tumesinine – kasutamine viitab lapse üksindusele, ängile, suurele lootusele parema elu poole (Värvid meie ümber).

### **3.3.2 Laste joonistuste analüüsi tulemused**

Laste intervjuude põhjal tehtud järeldused leidsid üldjoontes kinnitust ka laste joonistustest oma perest, iseendast ja oma kodust.

Emalapsele kõige lähemal, joonisel kõige suurem pereliige. On kasutatud värve, mis sisendavad lapsele kindlust, sisemist rahu, turvatunnet (kollane, roosa, helesinine). Emalolulisust perekonnas rõhutab kindlasti ka see, et pere teised lapsed on pildil tihedalt emajuures.

„Oma pere“. Perepildi joonistamine aitab mõista pere struktuuri ning lapse tajumusi pereliikmete suhtes (H. Tartes – Babkina 2001:80). Lapsed joonistavad oma perekonda. Pere on lapsele kõige lähem ja intiimsem sotsiaalne keskkond. Joonistused näitavad hästi, kuidas laps ennast perekonnas tunneb, milline on tema roll, millised on suhted ema – isa ja õdede – vendadega. Kui laps „unustab“ pildile joonistada mõne pereliikme, siis näitab see negatiivset suhtumist. Kolmel lapsel puudub pildilt üks pereliikmetest – isa või kasuisa (2 T; 1 P). Värvide kasutamine kasuisa/isa joonistamisel näitab lapse seotust ja kindlustunnet kasuisaga/isaga (must – tühjustunne, lilla – loodab uusi, paremaid võimalusi, palju on kasutatud ka pastelseid toone, mis näitab rahulolu ja ohutust).

Laps kipub paigutama ennast kõige lemmikuna vanema või õe – venna kõrvale (J. Di Leo 1973: 126). Enamik lapsi alustab perepilti ema joonistamisega, mis rõhutab ema erilist perekeskust ja määravat rolli (3 T; 2 P). Perepildi värvilahendusel on oluline koht riietuste värvimisel. Ühte värvi riietused näitavad pereliikmete ühtekuuluvust (2 T). Mida kaugemale joonistab laps oma pereliikmed, seda nõrgem on nendevaheline side (P. Pent).

Pildile on joonistatud ka vanaemad, vanaisad (1 T; 1 P). See näitab vanavanemate olulisust lapse jaoks. Lapsed vajavad vanavanemate hoolitsust ja armastust, mis tihti jääb neil vanemate poolt puudu.

Huvitavaid tähelepanekuid võis teha joonistusest ja värvilahendustest teemal „MINA“. Viis last kujutasid joonisel iseennast hästi suurena kattes kogu joonistuslehe (3 T; 2 P). Sellega väljendab ta, et ta on perekonnas ülimuslik (H. Tartes – Babkina).

Psühholoogi arvamusel näitab see lapse suurt tähelepanuvajadust, millest ta ilmselgelt tunneb kodus puudust. Laps soovib, et temaga rohkem tegeletakse, et temaga rohkem suheldakse, et teda rohkem usaldataks.

Näoilmed – pisarad ja kulmukortsutused viitavad tihti kurbusele ja depressioonile, naeratus õnnelikkusele. Tihti kasutavad lapsed iseenda ja veel mõnede (või kõigi pereliikmete) värvimisel samu värve. See näitab tugevat sidet kõigi pereliikmete vahel. Tõsist tähelepanu väärivad aga see, kui mõni pereliige on joonistatud ülejäänud perest hoopis eemale (Lapse joonistus). Kui laps ise isoleerib ennast perekonnast eemale, siis tunneb ta ennast tõrjutuna (1 P). Murettekitav on ühe 8 aastase poisi joonistus iseendast, kus ta kasutab värvidest põhiliselt musta ja tumesinist värvi (tugevad sisemised/emotsionaalsed pinged, üksindus, kurvameelsus, on sulgunud iseendasse).

Joonistused on head, et teada saada inimestevahelistest suhetest. Majad kehastavad laste muljet pereelust ja teistest tähtsatest suhetest keskkonna suhtes. Maja olulised detailid on seinad, katus, uks ja aknad ning korsten (H. Tartes – Babkina 2001: 74).

Joonistus „MINU KODU“ kinnitab intervjuudes ilmnenu laste suurt unistust – vajadus oma suurema privaatruumi järgi (oma tuba). Kõikide laste joonistusel kujutatakse oma kodu suure majana, kus on ruumi kõigile pereliikmetele.

Maja (kodu) joonistamist võib vaadelda kui autoportreed. Üleüldine mulje majast kajastab lapse ettekujutust enesest. Õrnalt kujutatud seinad viitavad nõrgale ja haavatavale minatunnetusele (1 T; 1 P). Liialdatud aknaraamid viitavad aga vabaduse puudumise tundele, kartusele (3 P; 2 T) (H. Tartes – Babkina 2001: 74-75).

Oma kodu joonistamisel kasutatakse värvidest lillat, sinist, punast, pruuni (lootus, jõud, kindlus, väliseid pingeid tõrjuv). Enamikel pildidel on lapsed joonitanud ka iseenda oma

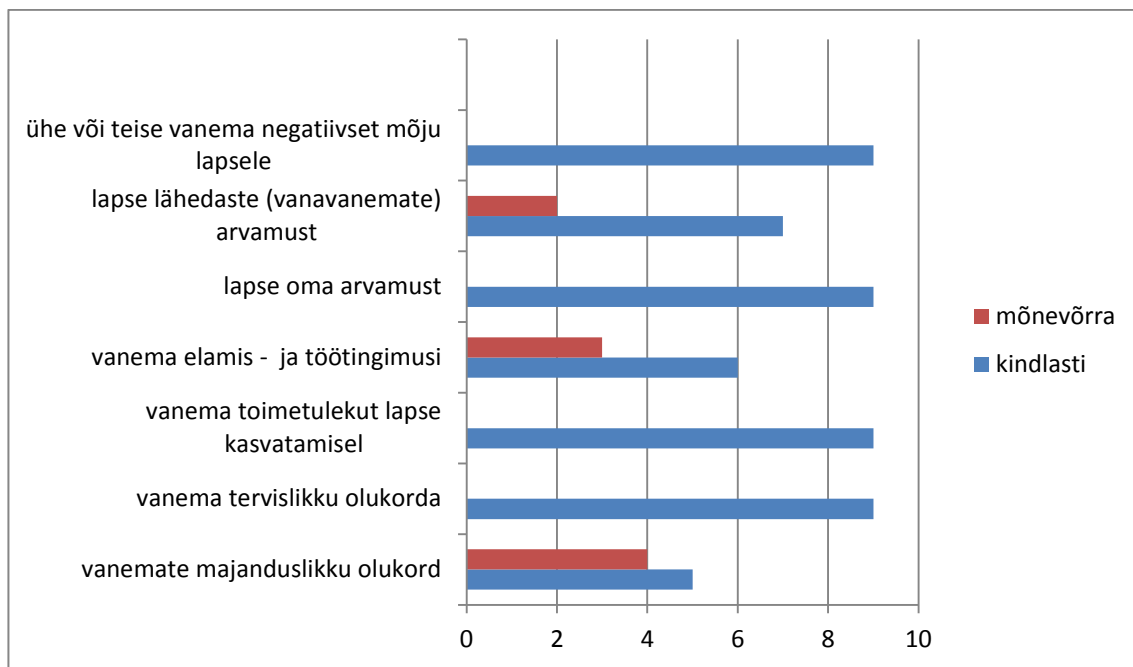
majja (soovunelma majja). See näitab vajadust kuuluda oma perekonna liikmete hulka (3 P; 3 T).

### **3.3.3 Sotsiaalametnike intervjuude tulemused**

Autor saatis 14-le Pärnu maakonna sotsiaalametnikele e – kirja palvega vastata lapse hooldusõiguse määramist mõjutavatele küsimustele. Tagasisideme sai autor 9-le küsimustikule.

Küsimustikest selgus, et igal juhtumil on arvestatud sotsiaalametniku seisukohta lapse hooldusõiguse määramisel (kolmel juhul otsustamine kohtus ja kuuel juhul otsustamine kokkuleppeliselt). Oma arvamuse kujundamisel on sotsiaalametnikud arvestanud (Joonis 1):

- vanema majanduslikku olukorda
  - kindlasti – 5 ametnikku
  - mõnevõrra – 4 ametnikku
- vanema tervislikku olukorda
  - kindlasti – 9 ametnikku
- vanema toimetulekut lapse kasvatamisel
  - kindlasti – 9 ametnikku
- vanema elamis- ja töötingimusi
  - kindlasti – 6 ametnikku
  - mõnevõrra – 3 ametnikku
- lapse oma arvamust
  - kindlasti – 9 ametnikku
- lapse lähedaste (vanavanemate) arvamust
  - kindlasti – 7 ametnikku
  - mõnevõrra – 2 ametnikku
- ühe või teise vanema negatiivset mõju lapsele
  - kindlasti – 9 ametnikku



**Joonis 1.** Tegurid, mida sotsiaalametnikud arvestavad hooldusõiguse üle otsustamisel (autori koostatud)

Lapse (kahel juhul laste) hooldusõiguse määramisel on alati arvestatud sotsiaalametniku arvamust.

Intervjueeritavad sotsiaalametnikud olid lisanud uuritavas valdkonnas ka oma mõtteid ja seisukohti (kuues intervjuus). Autor toob väljavõtteid intervjuudesse lisatud probleemidest. Probleemid on maakonna tasandil.

1. Alljärgnevate sotsiaaltöö spetsialistide rollid on ebaselged:

- sotsiaaltöötaja
- sotsiaalnõunik
- lastekaitsetöötaja
- humanitaarnõunik

*„Valla piirides on ametnike ülesanded määratlemata“ – (4 ametnikku)*

*„Probleemsetes peredes on mitmed erinevad põimuvad probleemid – alkohol, majanduslik olukord, tööpuudus“ – (6 ametnikku)*

2. Maal puudub perenõustamisteenus ( 5 ametnikku)

„Perenõustamine aitaks lahendada mõndagi lastega seotud probleemid peredes“ – (3 ametnikku)

„Probleemsetele peredele peaks selgitama perenõustamise vajadust“ - (5 ametnikku)

„Probleemid peredes (vanemate lahkuelamine) on maapiirkondades tihti tingitud tööpuudusest ja alkoholi liigtarvitamisest“ – (6 ametnikku)

3. Sotsiaalametnikel puudub lastekaitsetöötajana spetsiifiline väljaõpe

„Oleks vaja rohkem lastekaitsealast koolitust“ – (4 ametnikku)

„Kasuks tuleb erinevate valdade sotsiaalametnikevaheline kogemuste vahetamine“ – (5 ametnikku)

### **3.4 Järeldused ja ettepanekud**

Käesoleva töö uurimises osalenud laste intervjuude ja joonistuste analüüsimisest võib teha rida olulisi järeldusi:

- laste heaolu mõjutab kõige rohkem ema
- laste jaoks on olulised kõik pereliikmed (kasuisa = isa), vanavanemad
- riskiperede lastel on kõige raskem ja ebameeldivam tegevus õppimine – lapsed ei oska õppida
- riskiperede lastel on suur vajadus tähelepanu järele

Sotsiaalametnike intervjuudest võis järeldada, et lapse hooldusõiguse määramisel arvestatakse ametnike seisukohtade ja arvamustega. Oma arvamuse kujundamisel on aga sotsiaalametnikud alati arvestanud vanema tervislikku olukorda, vanema toimetulekut lapse kasvatamisel, lapse oma arvamust.

Ettepanekud:

1. Maakonna kohalikele omavalitsustele:

- määratleda täpsemalt sotsiaalametnike tööjaotus (sotsiaaltöötajad, lastekaitsetöötaja, sotsiaalnõunik)
- mõelda läbi ja vajadusel rakendada perenõustamisteenust
- leida võimalusi sotsiaaltöötaja koolituseks lastekaitse küsimuste osas

- leida vahendeid ja võimalusi laste huviringide töö suuremaks toetamiseks nii materjalelt kui rahaliselt
2. Koolidele, huvikeskustele:
- teha koostööd selgitamiseks välja abivajavad lapsed. Erilist tähelepanu pöörata riskiperede lastele
  - aidata abivajavad lapsed huvipärase tegevuse juurde (koolide klassivälised huviringid, valdade huvikeskuste ringid)
  - riskiperede lastele tagada ringides tasuta osalemine



## KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö on kirjutatud teemal „Laste ja vanematevahelised suhted vanemate lahusjärgsel perioodil 6-12 aastaste laste näitel“ Töö autori arvates oli oluline uurida, kuidas tulevad lapsed toime vanemate lahuselamise korral.

Töö eesmärgiks oli ülevaate saamine lapsega toimuvast vanemate lahusjärgsel perioodil.

Lõputöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas anti ülevaade lapse õigustest ja kohustustest, lapse heaolu teoreetilistest põhimõtetest, lapse arengust ja probleemidest, mida tekitab vanemate lahusus või ühe vanema perest lahkukolimine. Uurimus viidi läbi kvalitatiivsel meetodil.

Üldiselt on teada heade peresuhete olulisus laste heaolule. Kuivõrd vanemate lahkumine on üheks oluliseks lapse heaolu mõjutavaks riskiteguriks, on väga oluline igal tasandil leevendada sellise olukorra negatiivseid mõjusid lapse heaolule.

Autori uuringutest selgus vanemate lahkumineku/lahutuse korral jäävad üldjuhul ema juurde.

Autor püstitas oma töö põhiliseks uurimisküsimuseks vanemate lahuselamise mõju lapsele (lapse arengule). Antud küsimuse sügavuti uurimiseks kasutas autor nii teoreetilisi algmaterjale kui intervjuusid riskigrupi kuuluvate lastega ja intervjuusid maakonna sotsiaalametnikega.

Järeldustena intervjuudest võis autor välja tuua järgmist.

Laste jaoks on olulised kõik pereliikmed (ema, isa = kasuisa). Vanemate lahuselamisel tähtsustavad lapsed suurel määral vanavanemaid. Oma otsuste tegemisel arvestavad sotsiaalametnikud ka vanavanemate arvamusi. Lahuselavate vanemate puhul on häiritud

laste emotsionaalne tasakaal (hirmutunne üksinduse ees, hirm kaotada sõpru). Majandusliku olukorra halvenemine. Sotsiaalametnikud oma otsuse tegemisel arvestavad vanemate majanduslikku olukorda elamis- ja töötingimusi. Lahuseelavate vanemate puhul enamikel lastel tekivad probleemid õppimises. Haridustase jääb madalaks

Tuginedes riskigrupi laste ja maakonna sotsiaalametnike seas läbiviidud uuringute tulemustele (järeldestele) teeb autor järgmised ettepanekud ja annab omapoolse nägemuse lahenduste leidmiseks:

- Mõelda põhjalikumalt läbi perenõustamise võimalused maakonna valdades, kaasates vastava ettevalmistuse saanud spetsialiste
- Sotsiaalametnikel teha julgemalt selgitustööd riskiperedes perenõustamise võimaluse osas. Vajadusel viia kokku spetsialist ja pere
- Riskiperede laste suurem kaasamine koolivälisesse tegevusse.
- Sotsiaalametnikel, noortekeskuste juhtidel, koolides klassijuhatajatel selgitada välja abivajavad lapsed ja aidata neil leida nendele huvipärane tegevus
- Igas vallas määratleda kindlapiirilisel sotsiaalametnikel tööülesanded, kes konkreetselt tegeleb riskiperede lastega:
  - sotsiaalnõunik
  - sotsiaaltöötaja
  - lastekaitsetöötaja

Autor leiab, et antud teema käsitlemine oli vajalik ja väärib kindlasti veel edasiarendamist ja laiendamist.

## VIIDATUD ALLIKAD

**Amato, P-R.** 2000. Journal of marriage and the family. The Consequences of Divorce for Adults and Children. Minneapolis: MN.

**Beck, U., Giddens, A., Lash, S.** 1994. Reflexive modernization. Stanford: University Press.

**Blankeslee, S., Wallerstein, S.** 1996. Second Chances: Men, Women and, Children a Decade After Divorce. Houghton Mifflin.

**Boele-Woelki, K., Sverdrup, T.** 2008. European Challenges in Contemporary Family Law. Antwerp: Intersentia.

**Bowden, V Greenberg.** 2010. Children and their families: The continuum of care. Philadelphia: Lippincott. Williams & Wilkins.

**Di Leo, J.** 1973. Laste joonistused diagnostilise abivahendina. Kirjastus Ersen.

Elektrooniline Riigi Teataja. Eesti Vabariigi põhiseadus RT I 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.

[[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Kavandatavad\\_hankelepingud/streik\\_010510/Lisa\\_4\\_-\\_Eesti\\_Vabariigi\\_pohiseadus.pdf](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Kavandatavad_hankelepingud/streik_010510/Lisa_4_-_Eesti_Vabariigi_pohiseadus.pdf)] 17.01.2014.

**Erikson, E-H.** 1962. Lapsuu ja yhteiskunta. Helsinki: Gummerus.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 2007

[<http://eurlex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303ET.01000101.htm>] 03.01.2014.

**Hansson, L.** 2007. Lahutusjärgsed pered tänaasel perekonnamaastikul.

[[http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/5\\_62007/37-40.pdf](http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/5_62007/37-40.pdf)] 17.02.2014.

**Hansson, J., Oscarsson, C.** 2006. Õnnelikud lapsed. Raamat lapsevanemaks olemisest.

Tallinn: Varrak.

**Hiimäe, E., Kivisaar, K.** 2001. Mõista ja toeta oma last. Greif. OÜ Agitaator.

**Huul, M-L.** 2013. Lahuselavad isad Eestis- isa ja lapse vahelise piiratud suhte kontekstis. Magistritöö. Tallinn.

Justiits ministerium. Hooldusõigus.

[[http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58748/hooldis%F5igus\\_printi\\_miseks.pdf](http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58748/hooldis%F5igus_printi_miseks.pdf)] 22.01.2014.

**Kadarik, K.** 2012. Lapsevanemaks õpime kogu elu. Ajakiri Sotsiaaltöö nr 3. Tallinn:

Tervise Arengu Instituut.

**Kera, S.** 2004. Üheskoos teel. Tallinn: As Kirjastus Ilo.

**Kidron, A.** 2003. Nõustamiskunst. Tallinn: Ühiselu.

Värvid meie ümber. Värvitoonide kirjeldus.

[<http://www.inkodu.ee/index.php?/colors/4/v%C3%A4rvitoonide%20kirjeldus>] 03.05.2014.

**Korp, E., Rääk, R.** 2004. Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Käsiraamat. Tallinn:

Ortwil.

**Kraav, I.** 2013. Sissejuhatus uurimisteemale lapse heaolu.

[<http://ulebuja.havike.eenet.ee/wordpress/wp-content/uploads/2013/01/Heaolu-olemusest-17.01.13.pdf>] 17.03.2014.

**Kruk, E.** 2008. Child custody access and parental responsibility: The search for on Just and Equitable Standard. [[http://www.fira.ca/cms/documents/181/April7\\_Kruk.pdf](http://www.fira.ca/cms/documents/181/April7_Kruk.pdf)].

17.02.2014.

**Kutsar, D.** 2007. Mees sotsiaaluuringu subjektina. Mees ja perekond: Isadus. Tallinn: Sotsiaalministeerium: Auratrükk.

Lapse joonistus kujutab tema maailma.

[<http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fpildid.haljala.edu.ee%2FKODUKALE%2Flapse%2520joonistus%2520kujutab%2520tema%2520maailma.doc&ei=Xd1kU7utEsivPM2XgYAF&usg=AFQjCNFOZpPytx8abUPxT4V1mzHc20XTxQ&bvm=bv.65788261,d.ZWU>] 03.05.2014.

Lapse õigused ja kohustused. 2012 [<http://lasteombudsman.ee/et/noor/lapse-oigused-ja-kohustused>] 10.01.2014.

Lastekaitsekorraldus Eestis. 2012 [<http://lasteombudsman.ee/et/noor/lastekaitsekorraldus-eestis>] 11.01.2014.

Lastekaitse Liit [<http://www.lastekaitseliit.ee/lapseoigused/lapse-oigused/kas-mina-tean/lastekaitse/>] 17.03.2014.

**Laur & Laur.** Psühholoogiline nõustamine ja koolitus.

[[http://www.lauraur.ee/?page\\_id=13](http://www.lauraur.ee/?page_id=13)] 11.01.2014.

**Luik, M.** 2004. Lastekaitse kontseptsiooni eelnõu Tallinn: Sotsiaalministeerium.

**Lõhmus, U., Merusk, K., Pisuke, E., Raidla, J., Rask, M., Schneider, H., Truuväli, E-J., Uibopuu, H-J., Varul, P., Käbin, T.** Eesti Vabariigi põhiseaduse 64 ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. [<http://www.just.ee/10725>] 12.01.2014.

**Lüderitz, A.** 2005. Perekonnaõigus. Tallinn: Juura.

**Maruste, R.** 2004. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura.

**Niitra, S.** 2004. Stress. Räägivad juhid ja hingetohtrid. Äripäeva Kirjastus AS.

**Pent, P.** 2014. Lapse joonistus. Essee. [<http://raulpage.org/koolitus/joonistus.html>] 3. 05. 2014.

Programm „Vanematest eraldatud lapsed Euroopas“. 2005. Hea tava akt 3 väljaanne. Tallinn: lastekaitseliit.

**Rattus, S.** 2012. Ajaleht Pealinn. Lahutavad vanemad kaklevad ja mängivad pingongi. Tallinn: Ajaleht Pealinn toimetus.

**Raudla, E.** 2009. Kuidas mõjub vanemate lahutus lastele.

[<http://www.bioneer.ee/eluviis/ilu/aid-4284/Kuidas-m%C3%B5jub-vanemate-lahutus-lastele>]. 17.02.2014.

**Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., Laes, T-L., Krusell, S., Kutsar, D., Ilves, K., Abel-Ollo, K.** 2014 Lapse heaolu mõõtmise käsitlus. Tallinn: Eesti Statistika.

Riigi teataja. Eesti Vabariigi lastekaitseseadus RT I 1992,28,370

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/30657>] 7.01.2014.

Riigi teataja. Lapse õiguste konventsioon RT II 1996,16,56.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>] 10.01.2014.

Riigi teataja. Perekonnaseadus RT 2009, 60, 395.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/13240237>] 3.01.2014.

Riigi Teataja. Perekonnaseadus RT I, 27.06.2012, 12.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/127062012012>] 17.01.2014.

Riigi Teataja. Tsiviilseadustik RT I 2002, 35, 216.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/687028>] 31.01.2014.

**Roosa, A.** 2011. Valik vastuseid enamlevinud küsimustele isa rollist lapse elus. Kuidas lahutuse korral lähtuda lapse huvidest. Sotsiaalministeerium: Puffet Invest OÜ.

**Rääk, R.** 2003. Lastekaitse käsiraamat. Tallinn: Sotsiaal- ja Tervisehoiuamet.

**Saarna, M.** 2008. Hea lapsevanema kaasavara.

[<http://www.meelikekoolitus.ee/files/epl,%20hea%20lapsevanema%20kaasavara%20T.pdf>] 30.01.2014.

**Sinisaar, H., Tammepuu, P.** 2009. Ühe vanemaga pered: Probleemid, vajadused ja poliitika meetmed. Tallinn: Sotsiaalministeerium.

**Sinivalu, K.** 2013. Hooldusõiguse vaidluses kannatab laps. [[http://www.sonumitooja.ee/index.php?option=com\\_content&view=article&id=7402:la-stekaitsetoeetaja-kai-sinivalu-hooldusõiguse-vaidluses-kannatab-laps&catid=2:artikkel&Itemid=5](http://www.sonumitooja.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=7402:la-stekaitsetoeetaja-kai-sinivalu-hooldusõiguse-vaidluses-kannatab-laps&catid=2:artikkel&Itemid=5)] 11.01.2014.

**Stahl, P M Ph. D.** 2008. Lastekasvatus pärast lahutust. Väike Vanker.

**Sutrop, M., Valk, P., Velbaum, K.** 2009. Väärtused ja väärtuskasvatus. Tartu: As Pakett trükikoda.

**Niiberg, T., Niiberg, T** 2003. Värvide maailm. Maalehe raamat. Tartu.

**Tulva, T.** 2006. Lapse heaolu Eestis: Riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Tallinna Ülikool.

**Tulva, T., Tikerpuu-Kattel, A., Viiralt, I., Väljataga, S.** 2002. Laps Eesti ühiskonnas: probleemid kodus ja koolis. Tallinn: As Spinn Press.

**Tartes – Babkina, H.** Kunst abiks lapse ja noore mõistmisel. Kunstiteraapia põhimõtted abiks lapsevanemale ja lastega töötavale spetsialistile. Tallinn. Raamatutrükikoda.

**Uiga, S.** 2002. Inimene värvilises maailmas. Värvimonograafia. Ühiselu As. Tallinn.

**Valma, K.** 2012. Lapse parema huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguste vaidlustes. Tallinn. [<http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Valma.pdf>]. 10.01.2014.

**Verhellen, E.** 2000. Lapse õiguste konventsioon. Lastekaitseliit.

**Viinalass, E.** 2012. The relationship between very premature childrens development and mothers emotional state compared to control group. Magistriõppe projekt. Tartu [[http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/29860/viinalass\\_eleri.pdf?sequence=1](http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/29860/viinalass_eleri.pdf?sequence=1)] 17.01.2014.

Üksikvanema Heaks MTÜ. 2013 [<http://www.yksikvanem.com/>] 21.01.2014.

**Zimbardo, P-G** 1988. Psychology and Life. New York: Springer - Verlag.

# LISAD

## Lisa 1. Intervjuu lapsega

„MINU PEREKOND JA KODU „

1. Kui suur on sinu pere? Loetle oma pereliikmed, kellega sa koos elad (ema, isa, õed, vennad, vanaemad, vanaisad ).
2. Milliseid töid ja toimetusi teed sa koos oma emaga?
3. Milliseid töid ja toimetusi teed sa koos isaga?
4. Milliseid töid ja toimetusi teed koos õdedega?
5. Milliseid töid ja toimetusi teed koos vennaga?
6. Kas sa tahaksid olla rohkem kodus või vähem kodus kui praegu?
7. Mis sulle kodus meeldib?
8. Millega sa kodus tegeled? (mängud, multikad, teleri vaatamine, õppimine, kodused tööd)
9. Milline tegevus on sulle kõige raskem ja kõige ebameeldivam? Miks?
10. Mida sa kodus muudaksid kui sul oleks see võimalik?
11. Kes on sinu sõbrad? Miks? (suunavad sõnad- ka täiskasvanud sõbrad, lemmikloom )
12. Kui sul on mõni mure, mis sa siis teed või kellega sa räägid oma murest?
13. Nimeta kes on sulle olulised inimesed? Miks nad on sulle olulised?
14. Mis sind rõõmustab?
15. Millal oled kurb?
16. Millest sa unistad?
17. Mida sa teed kui oled heas tujus?
18. Mille peale sa pahandad?
19. Kas sul on mõnikord hirm? Mida sa kardad?
20. Mille peale sa alati naerad?
21. Kas sul jäi midagi olulist rääkimata?
22. Joonista „MINU PERE“ , „MINU KODU“ „MINA“



## Lisa 2. Küsimustik sotsiaalametnikele

Tere!

Õpin Tartu Ülikoolis sotsiaaltöö korraldust. Seoses oma lõputööga oleks mul Teile palve, võimalusel palun vastake lapse hooldusõiguse määramist mõjutavatele küsimustele.

1. Kas olete sotsiaalametnikuna (lastekaitsetöötajana) pidanud avaldama arvamust lapse hooldusõiguse küsimuste osas (lapse hooldusõiguse otsustamine kohtus või kokkuleppeliselt)?

jah

ei

2. Kui jah, siis kas oma arvamuse kujundamisel olete arvesse võtnud :

- |  |           |           |            |
|--|-----------|-----------|------------|
| * vanema majanduslikku olukorda :                        | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * vanema tervislikku olukorda :                          | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * vanema toimetulekut lapse kasvatamisel                 | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * vanema elamis- ja töötingimusi:                        | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * lapse oma arvamust :                                   | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * lapse lähedaste (vanavanemate arvamust)                | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * ühe või teise vanema negatiivset mõju lapsele:         | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |
| * kas Teie arvamust on otsuse tegemisel arvesse võetud : | kindlasti | mõnevõrra | ei arvesta |

Täna, Teile vastustest on mulle kindlasti palju abi.

Lugupidamisega Kati Lindt. Katitiimus@hotmail.ee

## **SUMMARY**

### **THE RELATIONSHIPS BETWEEN CHILDREN AND PARENTS DURING THE PERIOD AFTER THE PARENTS' DIVORCE IN THE EXAMPLE OF CHILDREN BETWEEN THE AGES OF 6-12**

Kati Lindt

The aim of the thesis was to get an overview of what is happening to a child during the period after the parents' divorce.

The final thesis consists of the theoretical and the empirical part. In the theoretical part, an overview was given of the rights and obligations of a child, of the theoretical principles of child welfare, of child development, and of the problems caused by the parents' divorce or the moving away of one parent from the family.

The research was conducted using the qualitative method, through semi-structured interviews and structured interviews. Eight children and nine social work officials were involved in the research. Interviews were conducted in Pärnu County during the period of 29.01-14.02 and the survey questionnaire during the period of 02.19 - 27.02

The significance of family relationships on children's welfare is generally known. Since the departure of parents is an important risk factor influencing a child's welfare, it is very important to mitigate the negative effects of such a situation on a child's welfare at every level.

It appeared from the researches carried out by the author that in case of parents' separation/divorce, the children generally remain with their mother.

The author posed the issue of the impact of parents living separately on a child (child's development) as the main research question of her thesis. In order to investigate the current issue in-depth, the author used theoretical baseline materials, as well as

interviews with children belonging to the risk group and interviews with the county's social work officials.

The author was able to bring out the following conclusions from the interviews with children and from their drawings:

- all family members are important for children (mother, father =stepfather), the mother influences the children's welfare the most
- in case of parents living separately, children ascribe a lot of importance to their grandparents. In their decision-making social work officials also take into account the opinions of the grandparents
- in case of parents living separately, the emotional balance of children is disturbed (fear of loneliness, fear of losing friends)
- the worsening of the economic situation. In their decision-making social work officials take into account the economic situation of parents, their living and working conditions
- in case of parents living separately, most children develop problems in studying. Their educational level remains low

Based on the results (conclusions) of the researches carried out among the risk group children and the social work officials of the county the author makes the following proposals and gives her vision of possible solutions:

- to consider more thoroughly the opportunities for family counselling in the parishes of the county, involving professionally trained specialists
- for social work officials to be bolder in explaining their work in risk families about the possibility of family counselling. If necessary, bring together the specialist and the family
- higher involvement of children from risk families in extra-curricular activities.
- for social work officials, managers of youth centres, class teachers at schools to identify children who need help and help them find an activity that interests them
- in each parish to clearly define the duties of social work officials who specifically deal with children from risk families:

- social advisor
- social worker
- child protection specialist

Based on the results of the research, the author of the final thesis finds that discussing the current topic is necessary and certainly deserves further development and expansion.

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Kati Lindt (12.10.1987),

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Laste ja vanematevahelised suhted vanemate lahutusjärgsel perioodil 6 – 12 aastaste laste näitel“, mille juhendaja on Tiiu Kamdron

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 10.05.2014